

ပဒီသဒါတုပတိ၊ ပတိဒီသဒါတုပု

ကညိပုထူလံဖိအတံမဒိးမကဉ်ဒီးတံသ့တုန့ဒိန့ကဲတံကသုန့ကသံးတံဆိတလဲ
ဒီးပယိသုးမုသံဘိတံမတပျှံတပျှံတံဖဲသိသံတီအုပုထူလံဖိကရံအဆာကတိ

တၢ်ပၢ်ပနီၣ်စံးဘျးစံးဖိုင်

ဒ်သိးပတၢ်ယုသ့ၣ်ညါလံာ်ပၢ်ဖျါတဘျီအံၤကကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ်ဂ့ၤဂ့ၤဘၣ်ဘၣ်အဂီၢ်, အဆိပသးအိၣ်စံးဘျးဘၣ်က့ၤလီၢ်ကဝီၤကညီပုၤထူလံၤဖိဖဲစိတ့ၤအဂီၢ် (ကီၢ်ထံမူဆံ) သ့ၣ်တဖၣ် လၢအတၢ်ပၢ်ဖိုင်မၤသကိးတၢ်, ဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ဆၢကတီၢ် ဒီးဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအလုၢ်ဒိၣ်ပုၤဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အယိၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢန့ၣ်အမဲၣ်ညါ, စံးဘျးဘၣ်က့ၤကညီထူလံၤသ့ၣ်ဘီၣ်သးစၢ် (၄) ဂၤဒ်အမ့ၢ်သရၣ်မုၢ်နီၢ်စလဲ, သရၣ်မုၢ်နီၢ်အဲၤရံးစံ, သရၣ်စိတၢ်လုၤလုၤသီသံၣ်တီအူပုၤထူလံၤဖိကရၢ်ဒီးသရၣ်စိဘျးဒိၣ်လၢပိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဒိၣ်ဖးဒိၣ် လၢအဝဲသ့ၣ်အတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲလၢတၢ်ဒုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်က့ၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတခါအံၤအယိၣ်န့ၣ်လီၤ. ပသးအိၣ်စံးဘျးစံးဖိုင်ဘၣ်က့ၤစ့ၢ်ကိးသီသံၣ်တီအူပုၤထူလံၤဖိကရၢ်ဒီးတီအူကီၢ်ရၣ်ခိၣ်န့ၣ် ဒီးပုၤမၤသကိးတၢ်ခဲလၢာ်လၢအဝဲသ့ၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖး, တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢ်ဒီးတၢ်ထုးစုန့ၣ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အယိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးလံာ်ပၢ်ဖျါတဘျီအံၤအကျိၤအကျဲကလဲၤအသးဘၣ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ဝီအဂီၢ်, ပစံးဘျးဘၣ်စ့ၢ်ကိးပတံၤသကိး (Jack Jenkins Hill) လၢအတၢ်ပဲာ်ထံနီၤဖး, တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖး, တၢ်ထုးစုန့ၣ်ကျဲဒီးတၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢ်လၢကျိၤကျဲပိၣ်ညါတကပၤစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. ဒီးလၢခံကတၢ်ပသးအိၣ်စံးဘျးဘၣ်က့ၤ (Sone Sie) တၢ်ကရၢကရိလၢအသ့ၣ်အိၣ်သးအိၣ်ဒီးမၤစၢ်ပုၤလၢကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢ် လၢတၢ်ကလီၤမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးတၢ်ကစဲကျဲထုးထီၣ်ရၢလီၤလံာ်ပၢ်ဖျါတဘျီအံၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကွဲးကးဖျိၣ်..... ၃

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မၤတက့ၢ်ခိၣ်..... ၆

တၢ်ပညိၣ်ဒီးတၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲ..... ၉

စီၤတ့ၢ်အကီၢ်အိၣ်ထီၣ်အဂ့ၢ်-တၢ်ဂ့ၢ်ဂံၢ်ထံးစီၤပီၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးလီၢ်ကဝီၤပုၤထုလံၤဖိအမိၢ်ပၢ်ဖံဖုအကီၢ်..... ၁၂

တၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဖုးသံပျီၢ်ဂီၤ ဒီးတၢ်ဒိဘၣ်သလၣ်လၢပယီၤသုးမ့ၢ်သံၣ်ဘိအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤ..... ၁၈

စီၤတ့ၢ်အကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤအတၢ်သ့တူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကဲ..... ၂၂

- တၢ်သ့ၣ်ညါထုလံၤ..... ၂၂
- မိၢ်လုၤပၢ်လၢ်တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူကျိၤကျဲ..... ၂၅
- နံၤထီတၢ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိၣ်တၢ်လၢကုၤပုၤပျၢ်ပုၤ..... ၃၁
- တၢ်န့ၢ်ဘျုးန့ၢ်ဖျိၣ်လၢသ့ၣ်ပျၢ်ဒီးတၢ်အိၣ်ယၢဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်အဖီခိၣ်..... ၃၃
- ပုၤတတၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ယုဖိးသန့..... ၃၆
- အနံၣ် (၄၀) တၢ်လဲၤခိၣ်ဖျိၣ်ထံလီၢ်ကီၢ်ပုၤပုၤလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်, ပုၤခိၣ်ရီၢ်က့ၢ်တၢ်တတီၢ်တတြၢ်, ဒီးပုၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်တူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကဲတၢ်ဆိမိၣ်ဆိမးအဂံၢ်ထံး..... ၄၇

တၢ်ဒိသအက့ၢ်သ့ၣ်ပျၢ်ဒီးတၢ်မၤစၢ်လီၤကွံၣ်တၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲတၢ်ဒိဘၣ်သလၣ်အသဟီၣ်..... ၄၀

- မိၢ်လုၤပၢ်လၢ်တၢ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပျၢ်..... ၄၁
- သီသံၣ်တီၢ်အုပုၤထုလံၤဖိကရၢ်တၢ်ဒိသအဒီးတၢ်ပၤတၢ်ပြဲးသ့ၣ်ပျၢ်ဒီးမိၢ်ပၢ်ဖံဖု ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ..... ၄၃

တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢသ့ၣ်ပျၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲဒီးလီၢ်ကဝီၤပုၤတတၢ်ဖဲစီၤတ့ၢ်အကီၢ်ပုၤ..... ၄၄

- တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်တချုးဒံးလၢပယီၤသုးမိၤစိရီၤဟံးန့ၢ်ဆုၣ်ထံကီၢ်တၢ်စိတၢ်ကမိၤဖဲ (၂၀၂၁) နံၣ်အဆၢကတီၢ်..... ၄၄
- တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်ဖဲပယီၤသုးမိၤစိရီၤဟံးန့ၢ်ဆုၣ်ထံကီၢ်တၢ်စိတၢ်ကမိၤဖဲ (၂၀၂၁) နံၣ်ဝံၤအလီၢ်ခံ..... ၄၅

တၢ်ဂ့ၢ်ကျၢ်တၢ်..... ၄၆

တၢ်ထံၣ်ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ကုၣ်မၤဂ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်..... ၄၇

ယီလိန်ကျိ

အဖူးအိတ်ထိပ်ကပ်သဝံတတ်ဘဉ်အဘဉ်သီ (ဟံပဲင်ထံကလးကပ်သဝံ) လာအမတ်တတ်ဒီးဆီတလဲကွံပ်ပဟီဝ်ခိတ်တဘဉ်အံ့အတတ်ကသုဂ်ကသံးအစုကတတ်သုဂ်တဖဉ်န့ဂ်လီၤ. အါန့ၣ်အန့ၣ်, ပှထူလံဖိဒီးလီၤကဝီပှတတသုဂ်တဖဉ် မှာပှနီၣ်ဝံင်ခံသုဂ်တဖဉ်လတ်မလီၤကဆုဂ် (မလီၤစါ) ကွံပ်တတ်ကသုဂ်ကသံးတတ်ဆီတလဲအတတ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးဒီးတတ်တတတ်တနါသုဂ်တဖဉ်န့ဂ်လီၤ. ဒ်ပစံးတတ်အသိး, ဟီဝ်ခိတ်ဒိတဘဉ်တတ်မုတ်မဲအါကလုဂ် (၈၀) မျးကယၤအံၤ ဘဉ်တတ်ထံၣ်န့ၣ်အီၤဖဲပှထူလံဖိသုဂ်တဖဉ်အဟီဝ်ကဝီတတ်လီၤတတ်ကျဲ, ဒီးတကတီၢ်ပီ သုဂ်ပှဟီဝ်ခိတ်မဲၣ်ဖဲခိတ် (၃၅) မျးကယၤလာအအိတ်လီၤတတ်ဖဲဟီဝ်ခိတ်တဘဉ်အံၤ ဘဉ်တတ်ပာဆုဂ်ရဲဂ်ကျဲဒီးကလးအီၤလီၤလီၤလာပှထူလံဖိသုဂ်တဖဉ်န့ဂ်လီၤ.^၂ ပှထူလံဖိသုဂ်တဖဉ်မှာပှလာအမတ်လီၤကွံပ်တတ်ကသုဂ်ကသံးတတ်ဆီတလဲအတတ်ဒိဘဉ်သလုဂ်န့ဂ်လီၤ.

ကီၢ်ပယီၤမှာထံကီၢ်လာအအိတ်လတ်အခိတ်စိးသဘဉ်အကျါတဘဉ် လာအတူၢ်ဘဉ်တတ်ကသုဂ်ကသံးတတ်ဆီတလဲအတတ်ဒိဘဉ်သလုဂ်အနးကတတ်တဘဉ်န့ဂ်လီၤ.^၃ မူခိတ်ကလံသီဂီၢ်တတ်မအသးနးနးကျဲကျဲဒ်အမှာ ကလံမှာလီၤ, တတ်ကီၢ်အဟီဝ်ဆုဂ်ထီၣ်, တတ်ယီၤဃုထီ, ဒီးထံဒိၣ်နိယုသုဂ်တဖဉ် မအသးတပယုၢ်ပီဖဲကီၢ်ပယီၤပှလာအဖူးအိတ်ထီၣ်တတ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးဒီးတတ်ဟးဂုၢ်ဟးဂီၤဒိၣ်ဒိၣ်မှာမှာလာပှကုပှကညီဒီးန့ဆတ်တတ်မုတ်တသုဂ်တဖဉ်အဖိခိတ် လာအပှကွံပ်ဆံ့ဖိၣ်နံၣ်ဘျဲအတီၢ်ပှလံလံလံန့ဂ်လီၤ. လတ်ကီၢ်တဲခဲအါမဲအါကကြာဒ်အမှာစုကဝဲတတ်သဘဉ်သဘဉ်ဒီးသုးမိစိရီၤအတတ်ပာဆုဂ်ပစိးတတ်သုဂ်တဖဉ်အမဲၣ်ညါ,

တတ်ကသုဂ်ကသံးတတ်ဆီတလဲတတ်တတတ်တနါ မှာတကွီၣ်ဒိၣ် တတ်လီၤပှဒီးတတ်ဘဉ်ယိတ်ဘဉ်ဘီလီၤကဝီပှတတဒီးန့ဆတ်တတ်မုတ်တလတ်ကီၢ်ပယီၤဒိတဘဉ်ညါအဂီၢ်န့ဂ်လီၤ.

ဒီးလာအကျါ စီတုဒါကီၢ်ဖိကီၢ်လံဖဲသီသံၣ်တီအူပှထူလံဖိကရါ, တီအူကီၢ်ရုၣ်, ကီၢ်သုလုသုဂ်တဖဉ်စ့ၢ်ကီး တူၢ်ဘဉ်တတ်ကသုဂ်ကသံးတတ်တတတ်နါဒ်အမှာကလံမှာလီၤ, ထံကတ်ဟီဝ်လတ်, ထံဒိၣ်နိယုဒီးတတ်ဖိလံဖိယာအတတ်ဟဲန့ၣ်လီၤမဟးဂီၤအဝဲသုဂ်ဘုဟုသုဂ်တဖဉ်န့ဂ်လီၤ. လာန့ၣ်အမဲၣ်ညါ, ထံရုၢ်ကီၢ်သဲးတတ်တတတ်တနါလာပယီၤသုးမိစိရီၤဆိၣ်သုဒုးအိတ်ထီၣ်အီၤလာအပပှယုၢ်ဒီးထံလီၤကီၢ်ပှတတ်ဒုးတတ်ယၤ, စုကဝဲတတ်သဘဉ်သဘဉ်, ပယီၤသုးမှာသံၣ်ဘိတ်ဟူးတတ်ဂဲဒီးတတ်မတပျုၣ်တပျီတတ်, တတ်ယုၢ်မှံဟးဖျိဒီးတတ်သုးလီၤသုးကျဲလာအနံၣ်န့ဆံအတီၢ်ပှသုဂ်တဖဉ်စ့ၢ်ကီး မှာတတ်ကွံပ်ဆတ်မဲၣ်လဲဒီဖျိတမုတ်တလဲဒီးခဲၣ်ခဲးသုတခါ လာစီတုဒါကီၢ်ဖိကီၢ်လံ, ယုၢ်ဒီးပှထူလံဖိလာသီသံၣ်တီအူပှထူလံဖိကရါသုဂ်တဖဉ်အဂီၢ်န့ဂ်လီၤ.

လာတတ်ခိတ်ဆဲလဲဒီဖျိကွဲန့ဆတ်ဒီးထံရုၢ်ကီၢ်သဲးတတ်တတတ်တနါဒီးတတ်ကီၢ်တဲခဲအကလုဂ်ကလုဂ်အဂီၢ်, မိၢ်ပံဖဲပှဟီဝ်ခိတ်ကပံတတ်လီၤတတ်ကျဲလာတတ်သုဂ်ညါအီၤဒ်အမှာ “ ကီၢ် ” အံၤ မှာလီၤခဲၣ်သန့ၣ်အကံၢ်အကျါတတီၤ လာအဖူးနဲၣ်ပျါထီၣ်ကွဲ စီတုဒါကီၢ်ဖိကီၢ်လံသုဂ်တဖဉ် တတ်ယုၢ်လီၤဘျါလီၤတတ်ဂုၢ်ကီၢ်အကျါအကျဲ ဒီးတတ်သုတူၢ်န့ၣ်ခိတ်ကဲအနီၢ်အသံးန့ဂ်လီၤ. “ ကီၢ် ” မှာတတ်အရူဒိၣ်မးလာအဝဲသုဂ်ထူသန့တတ်ဆဲးတတ်လဲ, နီၢ်ခိတ်လုၢ်အိတ်သးသမူ, ဒီးပှဂုၢ်ဝီတတ်ဘဉ်တတ်ဘၤ, တတ်ပှဖျဲးအလီၢ်, တတ်အိတ်တတ်အီ, ဒီးထံနိတ်အိတ်ယာဖဲတတ်ကီၢ်တဲခဲအဆဲကတီၢ်န့ဂ်လီၤ. လာ

^၂ <https://news.mongabay.com/2020/01/indigenous-lands-hold-36-or-more-of-remaining-intact-forest-landscapes/>

^၃ <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/CDP-PL-2021-4C-VP.pdf>

ကညီပျာထူလံဖိဟ်ပိတ်အိတ်အိတ်ဆိးအလီၤဖဲစါတုအကီၤ, သီသံၣ်တီအူပျာထူလံဖိကရျာ်

န့ၣ်အမဲၣ်ညါ, တၢ်ဟ်လုၢ်ဟ်ပျးဒီးတၢ်စိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤက့ၤတၢ်သ့ၣ်
ညါထူလံၤ ဒီးတၢ်ဖဲတၢ်မၤအလုအလၢ်, ပျာတတၢ်တၢ်ပၤတၢ်ပြး
တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆိလီၤအက့ၢ်အဂီၤ, ဒီးတၢ်တူၢ်ခိၣ်ပၤသးဒီး
တၢ်ဆိမိၣ်ဆိမးအဂံၢ်ထံး လၢပျာတတၢ်တၢ်ရိၢ်ဖျိၣ်ယူဖိးသန့
လၢအစိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤတၢ်အိၣ်မူသတြဲၤယုၣ်တပူၤယီၤဒီး
“ကီၢ်” လၢတၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်အပူၤသ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကီး မ့ၢ်နီၣ်ဝံၣ်
ခံလၢအမၤဆူၣ်ထီၣ်ဒီးမၤကၢၤထီၣ်က့ၤအဝဲသ့ၣ်တၢ်သ့
တူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကဲသးသဟီၣ် ဖဲတၢ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်လဲၤခိဖျိတၢ်ကီ
တၢ်ခဲက့ၢ်ဂီၤအကလုၢ်ကလုၢ်အဆၢကတီၢ်, ဒီးတကတီၢ်
ယီၤ စိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤက့ၤသ့ၣ်ပျးဒီးတၢ်အိၣ်ယၢၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်
လၢဖိလံၤလၢခံတစါသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤပျာ
ထူလံဖိတၢ်တူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကဲအသးသဟီၣ်အံၤ အဂံၢ်အိၣ်သ့ၣ်
လီၤအသးခိဖျိ အဝဲသ့ၣ်တၢ်အိၣ်မူသတြဲၤယုၣ်တပူၤယီၤဒီး

အဝဲသ့ၣ်အမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအကီၢ်, ဖဲပစံးတၢ်အသိး တၢ်ကဟ့
ကယၢ်ဒိသအလိၣ်သးယၢ်ပယၢ်ပၤ ဖဲတၢ်ကီတၢ်ခဲအဆၢက
တီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်သိးတၢ်ကသ့ယုၣ်လီၤဘျါလီၤကွံၣ်တၢ်ကသ့ၣ်က
သံးတၢ်ဆိတလဲအတၢ်ဒိဘၣ်သလၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤပျာထူလံၤ
ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အဖိခိၣ်တုၤလီၤတီၤလီၤကအိၣ်ထီၣ်အဂီၢ်, လီၢ်
ကဝီၤပျာထူလံဖိအတၢ်ရဲလိၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးအဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်
သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်ပၤယၢ်ဒီးစိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤက့ၤအိၤ, ဒီးတၢ်
ဆိၣ်သနံးဒီးတၢ်တၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်ဒ်
အမ့ၢ်တၢ်သဘံၣ်သဘၣ်, တၢ်ယုၢ်မ့ၢ်ပးဖျိးဒီးတၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်
အဝဲသ့ၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ကဘၣ်
ယုၣ်လီၤဘျါလီၤကွံၣ်အိၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မၤတက့ၢ်ဒိ

ပဟီၣ်ခိၣ်ဖျါတၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်လဲၤတရံးသး ဘၣ်လီၤဘၣ်စးအံၤ မ့ၢ်ခိၣ်တယၢ်တခါလၢပုၤကူပုၤကညီၤ တၢ်မူအါကလုာ်, ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတဝါအတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤ ဒီးတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးပၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လီၤကဝီၤကညီၤပုၤထူ လံၤဖိလၢအအိၣ်ဆိးဖဲသီသံၣ်တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်, တီၢ်အူ ကီၢ်ရှၢၣ်သ့ၣ်တဖၣ် အါဒၣ်တၢ်တက့ၢ်မ့ၢ်ပုၤမၤမ့ၢ်မၤဝဲၤဒီးထူ အိၣ်စံာ်ဖဲအိၣ်ခုး, ဘၣ်အိၣ်ဖိၣ်အိၣ်, ဒီးယုအိၣ်ယၢ်အိၣ် တၢ်လၢကူပုၤပုၤလၢအဝဲသ့ၣ်တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူဒီးတၢ် အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လုၢ်လၢထူသန့တၢ်လုၢ်အိၣ် သးသမူသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်အိၣ်မူမၤထွဲတၢ်လံၤအိၣ်အစိတ ဖၣ်အစိ လၢအဟံးန့ၢ်ခိၣ်တယၢ်လၢန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဒ် အမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်, သ့ၣ်ပုၢ်ဝၣ်ပုၢ်ဒီးထံန့ၣ်ထံကျိသ့ၣ်တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးတၢ်ထူအိၣ်စံာ်ဖဲအိၣ်ခုးနီၢ်ခိၣ်တၢ်လုၢ်အိၣ် သးသမူကလဲၤတရံးအသးဘၣ်လီၤဘၣ်စးဒီးယုၣ်ကၢကအိၣ် အဂီၢ်, တၢ်ကသုၣ်ကသံးဒ်အမ့ၢ်မူခိၣ်စူထံအတၢ်လဲၤတရံး အသးဘၣ်လီၤဘၣ်စး မ့ၢ်တၢ်အဂီၢ်ခိၣ်သ့ၣ်လၢယုၣ်ကၢတၢ် လုၢ်အိၣ်သးသမူ ဒီးတၢ်အိၣ်ကူအိၣ်လၢအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၢၣ်လၢတၢ်ဘျုးတဂ့ၢ်တၢ်တဘၣ်အပူၤ, တၢ် ကသုၣ်ကသံးတၢ်လဲၤတရံးသး အကျိၤအကျဲလၢအမ့ၢ်တၢ် ဆိၣ်ထွဲအဂီၢ်ထံး လၢတၢ်မူတၢ်မဲခဲလၢအဂီၢ်အံၤ အိၣ်လၢ တၢ်နးတၢ်ကျဲဒီးတၢ်ဟးဂုၢ်ဟးဂီၤလၢခွါခဲအံၤဆၢကတီၢ် ခိ ဖျိလၢပုၤကူပုၤကညီၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤ ဒီးတၢ်ဖံး တၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. ခိဖျိလၢတၢ်ကသုၣ်ကသံး တၢ်လဲၤတရံးသးအံၤ ဆိတလဲကွံာ်အသးလၢအပိာ်ထွဲထီၣ်

အခံဒီးတၢ်ကီတၢ်ခဲအတၢ်ဒိဘၣ်သလၢသ့ၣ်တဖၣ်အကလုာ် ကလုာ်အယီၤ, ပုၤလၢအတူၢ်ဘၣ်တၢ်နးကတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ် ပုၤလၢအဘၣ်တၢ်ကွၢ်ကပံာ်ကွံာ်အိၤ, ဒ်ပစံးတၢ်အသိး လီၤ ကဝီၤပုၤတဝါဒီးပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ကညီၤပုၤတဝါ ထူလံၤဖိသီသံၣ်တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တမ့ၢ်ထဲ လၢအဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲာ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်တတၢ်တနါ တၢ်မၤတ ပျုၣ်တပျီၤသ့ၣ်တဖၣ်ဧါဘၣ်. ထံရှၢၢ်ကီၢ်သဲးတၢ်ဆိၣ်သန့အ တၢ်ပိာ်ထွဲဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဒုးတၢ်ယၤ, စုကဝဲၤတၢ်သဘၣ်သဘၣ် ဒီးတၢ်ယုၢ်မ့ၢ်ဟးဖျိး ဒီးတၢ်သုးလီၤသုးကျဲသ့ၣ်တဖၣ် လၢအ မၤတၢ်အသးလၢအနံၣ်လွံၢ်ဆံဘျုးအတီၢ်ပုၤစုၢ်ကီၢ် ဒုးအိၣ် ထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ပျံၤသးဖုးဒီးတၢ်ဆိၣ်သန့ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်လၢအဝဲ သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်ဘီမ့ၢ်စၢ်ဖျိၣ်ကရၢထုးပျါထီၣ်အခိပညီအိၣ်ဝဲအသိး, “တၢ်သ့ဒိ လီၤဒိ ဘၣ်သးကံာ်စိ ဖဲတၢ်လဲၤခိဖျိဆၢၣ်မဲာ်ဒီး တၢ်သ့ၣ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲအဆၢကတီၢ် ပၣ်ယုၣ်ဒီးပုၤကူ ပုၤကညီၤ, ပုၤတဝါဒီးတၢ်ကရၢကရိတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်, တၢ်မၤ ကျိၤကျဲသန့, ဒီးတၢ်ဆိးကါက့ၤကံာ်စိတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်, တၢ် ဟ်လုၢ်ဟ်ပုၤ, တၢ်စူၢ်တၢ်န့ၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်ယၤဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ် သ့ၣ်တဖၣ်ဖဲတၢ်ယုၣ်လီၤဘျါလီၤ, ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲဒီးလဲၤခိဖျိ က့ၤတၢ်ကီတၢ်ခဲလၢကတီၢ်ဖုၣ်ဒီးကတီၢ်ဂီၢ်မၣ်အဆၢကတီၢ် န့ၣ်လီၤ”.^၄ မ့ၢ်မ့ၢ်ကညီၤပုၤထူလံၤဖိစိတ့ၢ်အကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တ ခိ, အဝဲသ့ၣ်အသးသဟီၣ်လၢတၢ်သ့တူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကတခီ ဟဲ ခိဖျိအသးလၢအဝဲသ့ၣ်မိာ်ပၢ်ဖဲပဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၤတၢ်

^၄ The Intergovernmental Panel on Climate Change. 2022. Annex 1: Glossary. Accessed at: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2022/06/SR15_AnnexI.pdf

ကျဲ ဇီးသ့ၣ်ပှ်ၣ်ပှ်ၣ်လၢအဘၣ်တၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤဇီးသံၣ်ခွဲၣ် ကတီၤအီၤ နီၤလီၤကတီၤတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံၤ, တၢ်ဖံးတၢ်မၤအ လုအလၢ ဇီးပှၤတတၢ်တၢ်ဟံၣ်လုၢ်ပှၤသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲအ သိးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်စိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤဇီးတၢ်ဟံးယၢ်ပှၤတၢ်ကတီၤ သ့တုၢ်န့ၣ်ခိၣ်ကဲသးသဟီၣ် ဖဲတၢ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဇီးတၢ်ကသ့ၣ် ကသံးတၢ်ဆိတလဲ ဇီးပယီၤသုးမိၤစိၣ်ရီၤအတၢ်မၤတပျၢ်တပျီၤ တၢ်အဆၢကတီၢ်, လီၤကတီၤကညီပှၤထူလံၤဖဲသ့ၣ်တဖၣ် ဂဲ လိာ်သကိးလၢတၢ်ဇီးသဒၢကဟုကယၢ်က့ၤအဝဲသ့ၣ်သ့ၣ်ပှ်ၣ် ဝၣ်ပှ်ၣ် နီၤသိးတၢ်သုတဟဲန့ၣ်လီၤအိၣ်တူၣ်အိၣ်ကလိၤဇီးဂုၣ် ဆူၣ်ဖျိဆူၣ်အီၤတဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤတၢ်မၤ အက့ၢ်အဂီၢ်အံၤတကလုာ် မ့ၢ်တၢ်မၤဇီးမၤကၣ်ဇီးတၢ်အိၣ် မူသတြဲယုာ်ဇီးသ့ၣ်ပှ်ၣ်ပှ်ၣ်အခိၣ်တယၢ်တခါ လၢစိၣ်တ့ၤ အကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, နီၤပစံးတၢ်အသိး သ့ၣ်ပှ်ၣ် ဝၣ်ပှ်ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဇီးသဒၢကဟုကယၢ်က့ၤအဝဲသ့ၣ် ဇီးအ ဝဲသ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိး သံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤဇီးဇီးသဒၢက့ၤအသ့ၣ်ပှ်ၣ် သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

လီၤကတီၤပှၤထူလံၤဖဲတဖၣ် မ့ၢ်တၢ်ဇီးန့ၣ်ဘၣ်ကျိၤကျဲၤပီ ညါတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် ဇီးကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢလၢတၢ်ကတဲာ် ကတီၤဇီးဆိသး ဇီးဇီးလိၤဒိဘၣ်သးဖဲတၢ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဇီးန့ၣ်ဆၢၣ် တၢ်တတၢ်တနါဇီးတၢ်မၤတပျၢ်တပျီၤတၢ်အဆၢကတီၢ်ဘၣ် ဆၢၣ်, ခိဖျိတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ် လီၤတၢ်ကျဲၤဇီးသ့ၣ်ပှ်ၣ်ပှ်ၣ်, ယုာ်ဇီးတၢ်အိၣ်မူလုာ်ပိာ်မၤထွဲ မိၢ်ပၢ်ဖဲဖုသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်မၤလိာ်ပိာ်လီၤ, တၢ်သိၣ်လိမၤယုၤ ဇီးတၢ်ထုးစုနဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အယိ စိၣ်တ့ၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤ တဖၣ် အိၣ်မူလဲၤခိဖျိတၢ်တၢ်တၢ်ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်န့ၣ်ဝဲဒၣ်ဂ့ၤန့ၣ် လီၤ. ခိဖျိမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအတၢ်သိၣ်ဖိဆိလံၤဇီးတၢ်ထုးစုနဲၣ်ကျဲၤ လၢအမ့ၢ်, “တၢ်အိၣ်မူသတြဲယုာ်ဇီးန့ၣ်ဆၢၣ်”, နီၤပစံးတၢ်

အသိး ယုာ်ကတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤ, တၢ်ဇီး သဒၢဇီးတၢ်ဟံးယၢ်ပှၤထူလံၤထူသန့တၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, တၢ်သ့ၣ် ညါထူလံၤဇီးတၢ်အိၣ်မူအကျိၤအကျဲအယိ, လီၤကတီၤပှၤထူ လံၤဖဲဖဲစိၣ်တ့ၤအကီၢ်တဖၣ် သ့ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤဇီးဇီးသဒၢဇီးအ သ့ၣ်ပှ်ၣ်ဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖဲခိၣ်လီၤကျဲၤလၢအဆိၣ်ထွဲက့ၤတၢ်မူတၢ်မဲ အါမဲအါကလုာ်ဖဲအကီၢ်ပှၤ လၢပှၤလၢခံတစိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အိၣ်မူလုာ်ဘၣ်ထွဲဇီးန့ၣ်ဆၢၣ် ဇီးတၢ်မၤဘျးလိာ် သးယၢ်ပှၤယၢ်ပှၤအံၤ မ့ၢ်ဒုၣ်လဲာ်ခိၣ်တယၢ်တခါလၢလီၤက တီၤပှၤထူလံၤဖဲသ့ၣ်တဖၣ်တၢ်သ့တုၢ်န့ၣ်ခိၣ်ကဲ ဇီးတၢ်မၤလီၤ စၢ်ကွံာ်တၢ်ကသ့ၣ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲအတၢ်ဒိဘၣ်သလၣ် သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်ဆၢၣ်, ဇွဲချၢတၢ်ဆိၣ်သနံးသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်တၢ် လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢအကကျိၢ်ခိၣ်လီၤလဲာ်ကွံာ်တၢ်ဒိဘၣ်သ့ၣ်တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပယီၤသုးမုၢ်သံၣ်ဘိတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဇီးအတၢ်ဒုး တၢ်ယၢၤ, တၢ်ဂုၣ်ဆူၣ်ဟံးဆူၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢမုၢ်ကျိၤဝဲၤကွံာ် တၢ်တိာ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ဇီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်ဘျးသစး လၢအကွၢ်တလီၤတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် မၤစၢ်လီၤကွံာ်လီၤကတီၤပှၤထူ လံၤဖဲအတၢ်ရုလိာ်ဘၣ်ထွဲဇီးအမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ် လီၤတၢ်ကျဲၤ, ဇီးတကတီၢ်ယီၤ ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဆိၣ်သနံးလၢ အဝဲသ့ၣ် သ့ၣ်ပှ်ၣ်ပှ်ၣ် ဇီးပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဖိခိၣ်ဒိၣ်ဒိၣ် မုၢ်မုၢ်န့ၣ်လီၤ. နီၤသိးတၢ်ကသ့ၣ်ပှ်ၣ်လီၤကျိၤကွံာ်တၢ်ကသ့ၣ် ကသံးတၢ်ဆိတလဲ ဇီးတကတီၢ်ယီၤ လၢတၢ်မၤဆူၣ်ထီၣ်က့ၤ လီၤကတီၤပှၤတတၢ်ကံာ်စိၣ်လၢတၢ်ဘျးလီၤ ဇီးလဲၤခိဖျိကွံာ်တၢ်ဖုးသံ ပျီၢ်ဂီၤဇီးတၢ်ဆိၣ်သနံးသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, အလီၤအိၣ်လၢသုး မုၢ်သံၣ်ဘိအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤ ဇီးတၢ်ပှၤတၢ်ဆါဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ် ဇီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်ကွၢ်မဲာ် မၤဆိဇီးဘၣ်လီၤကွံာ်အီၤလၢအဆိအချၢ န့ၣ်လီၤ.

ကညီပုထူလံဖိတၢ်ကွၢ်ဆၢၣ်ဗဲၣ်လဲၤနီၤဖျါတၢ်မၤကျဲၤခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်

ပုၤတၢတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆိလီၤကျၢ်ဂီၤသန့

ပုၤတၢတၢ်ဖျါဖျိၣ်ယုဖိးသန့. တၢ်မၤဒီးမၤကၢၣ်လီၤသး. တၢ်ဒုၣ်တၢ်ဆိၣ်ဘါထုကဖၣ်

န့ဆၢၣ်ဒီးသန့တၢ်လုၢ်ဆိၣ်သးသမူကျိၤကျဲ

လုၢ်တၢ်ဖဲးတၢ်ရံးစး. တၢ်ပၢ်ကီၤတၢ်ခွဲထုလံး. န့ဆၢၣ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးကျဲၣ်ကျိၣ်တၢ်ဆါမံၤ. နံၤထီတၢ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိၣ်တၢ်လပျံၤပုၤ

ယုၢ်ကၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၢ်န့ဆၢၣ်တၢ်ဆိၣ်ယၢၤ

တၢ်ဒီးသးဒီးတၢ်ဆိးကၢပီၣ်ခိၣ်ကပံၤကျဲၣ်ကျိၣ်က့ၢ်ဂီၤ. အကလုၢ်ကလုၢ် (တၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုလီၤ. သ့ၣ်ပုၤဟီၣ်ကပီၤ. ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲၣ်စးအလီၤ. တၢ်ဒီးသးဆၢၣ်မိကီၢ်ဖိလီၤ. ကျိး. စး. ကွဲတၢ်. ထံန့ၣ်ကွဲၣ်ခဲ)

တၢ်သ့ၣ်ညါထုလံးဒီးလုၢ်လၢ်တၢ်မၤကျဲ

တၢ်ထီၣ်တၢ်ဒူးမုၢ်ခိၣ်ကလံၤသိၣ်ဂီၤဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါထုလံး. တၢ်ကတိၢ်ကတီၢ်ပၢ်ကီၤယၢ်တၢ်ဆိၣ်ထုလံး. အကျိၤအကျဲ. တၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုဒီးတၢ်သိၣ်တၢ်သိတၢ်ဘျၢ. တၢ်စုသ့ခိၣ်ဘၣ်. တၢ်ဒီးထု

- တၢ်ဆိၣ်သန့သ့ၣ်တဖၣ်**
- ကလံၤမုၢ်လီၤ
 - ထံခိၣ်နီၤယုၤ
 - တၢ်ယုၢ်မ့ၢ်ပးဖျိးဒီးတၢ်သုးလီၤသုးကျဲ
 - ပယီၤသုးမုၢ်သံၣ်ဘိတၢ်မၤတပျၢၣ်တပျီ
 - တၢ်ဂုၢ်န့ၢ်ဆုၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၤ
 - တၢ်ယုးတၢ်ယၢ်လီၤ
 - ထံကၢ်ဟီၣ်လၢ်

တပ်ပညိဉ်ဒီးတပ်ယုသုဉ်ညါအကျိအကျဲ

လံာ်တပ်ပာ်ဖျါအတပ်ပညိဉ်

လံာ်တပ်ပာ်ဖျါတဘုဉ်အံၤအတပ်ပညိဉ်ခိဉ်သုတခီမ့ၢ်ဝဲ တပ်ယုသုဉ်ညါယိထံဒီး တပ်မၤန့ၢ်ပာ်အါထီဉ်သးလၢကညီ ပုၤထူလံာ်ဖိဖဲစီတုၤအကီၢ် (ကီၢ်ထံမူဆံ့) သုဉ်တဖဉ် အတပ် ကတဲာ်ကတီၤဒီးဆိသးဒီး တပ်ဒီးလိၤဒီးဘဉ်သးကျိၤကျဲသန့ ဒီးတပ်မၤကျဲခိဉ်သုဉ်လၢအဝဲသုဉ်ဆိးကါအီၤ ဖဲအဝဲသုဉ် ကွၢ်ဆၢဉ်မဲာ်ဒီးတပ်ကသုဉ်ကသံးတပ်ဆိတလဲ ဒီးန့ၢ်ဆၢဉ်တပ် တတၢာ်တနါတၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်, တပ်မၤတပျဉ်တပျီၤဒီးတပ်ဆိဉ်သ နံးသုဉ်တဖဉ်အဆၢကတီၢ်န့ၢ်လီၤ. တပ်ယုသုဉ်ညါအစၢလၢ တပ်ဒီးန့ၢ်အီၤ, လီၤဆိဒုဉ်တပ် ယုဉ်ကတၢ်ပၤဆုၤရဲဉ်ကျဲၤကွၢ် မိၢ်ပာ်ဖဲဖုအကီၢ်ဒီးန့ၢ်ဆၢဉ်တပ်အိဉ်ယၢဒီးတပ်ဖဲးတပ်မၤလုလၢ, တပ်သုဉ်ညါထူလံာ်ဒီးယုဉ်ကတၢ်လုာ်အိဉ်သးသမူလၢအဟံး န့ၢ်ခိဉ်တယာ်လၢန့ၢ်ဆၢဉ်တပ်အိဉ်ယၢဒီးတပ်ဖဲးတပ်မၤအကျိအ ကျဲလၢလီၢ်ကဝီၤပုၤထူလံာ်ဖိသုဉ်တဖဉ် အိဉ်မူမၤထွဲဒီးဆိးကါ အီၤသုဉ်တဖဉ်အံၤတၢ်ကစိာ်ကဖိထီဉ်, မၤဆူဉ်ထီဉ်ဒီးပျဲာ်ထံ ဆိမိဉ်ကွဲးန့ၢ်ယုဉ်အီၤဖဲသီသံဉ်တီအူပုၤထူလံာ်ဖိကရၢၢ်တပ်ပာ် တပ်ပြးအကွၢ်အဂီၢ်, တပ်ရဲဉ်တပ်ကျဲတပ်မၤကျဲခိဉ်သုဉ်ဒီးတပ် မၤကျဲသန့သုဉ်တဖဉ်အပူၤကသုအဂီၢ် မ့ၢ်တပ်ယုသုဉ်ညါအံၤ အတပ်ပညိဉ်ခိဉ်သုဉ်န့ၢ်လီၤ.

တပ်ယုသုဉ်ညါအတပ်ပညိဉ်ပြဲ

- ၁. တပ်ကယုသုဉ်ညါကွၢ်လီၢ်ကဝီၤပုၤထူလံာ်ဖိဖဲစီတုၤအကီၢ်, သီသံဉ်တီအူပုၤထူလံာ်ဖိကရၢၢ်သုဉ်တဖဉ်အတပ်ကွၢ်ဆၢဉ် မဲာ်ဒီးတပ်ကသုဉ်ကသံးတပ်ဆိတလဲ အတပ်ဒီးဘဉ်သ

လည်, လီဆီဒ်တံ တံတံတံတံဒီးတံတံတံတံယိဉ်တံ
ဘီလံအအိဉ်ထီဉ်လံအဝဲသ့ဉ်ခိဉ်ယံန့ဆာဉ်, နီခိတံ
လုအိဉ်သးသမ့, ဒီးလုလံထုသန့ဒီးတံဆဲးတံလံ
သ့ဉ်တဖဉ်အဖိခိဉ်, ဒီး

- ၂. တံကမနီဉ်မလံကုပုထုလံဖိသ့ဉ်တဖဉ်အတံပာဆု
ရဲဉ်ကျဲ ဒီးတံခိဉ်ဆဲးလဲခိဖျိကုတံတံတံဒ်အံသ့ဉ်
တဖဉ်, လီဆီဒ်တံ ပုထုလံဖိတံကတဲဉ်ကတီဒီး
တံသ့ဒီးလီဒီးတံသးတံမကျဲခိဉ်သ့ဉ်လံအတံတံ
ဆိးကါအံ ဝဲတံသ့တုန့ဒီးလဲခိဖျိကုတံတံတံယိဉ်
တံဘီဒီးတံတံတံဒ်အံသ့ဉ်တဖဉ်န့ဉ်လီ.

တံယုသ့ဉ်ညါအကျဲအကျဲ

တံဟူးတံဂဲဒီးတံဖံးတံမကျဲကျဲလံတံသ့အံဖဲ
တံလဲယုသ့ဉ်ညါအဆဲးကတီကအိဉ်အါမံအါကလုဉ်တံ
ဆဉ်, ပတံယုသ့ဉ်ညါတဘုဉ်အံ ဒီးသန့ထီဉ်အသးလံ
ခိဉ်တယံဂံခိဉ်ထံးတံဘျဲခိဉ်သ့ဉ် (၃) ထံဉ်လံအမ့-

- ၁. တံယုသ့ဉ်ညါလံအဒီးသန့ထီဉ်အသးလံလီကဝီပု
တတံအတံအိဉ်သး, တံလိဉ်တံနီနီ, တံမကျဲခိဉ်
သ့ဉ်ဒီးတံထံဉ်စိသ့ဉ်တဖဉ်အဖိခိဉ်,
- ၂. တံယုသ့ဉ်ညါလံအပံပနီဉ်ကုလီကဝီပုထုလံဖိ
ဒ်အမ့ပုလံအပံးယံပံးတံသ့ဉ်ညါထုလံဒီးတ
ကတီယီ ဒုးပဉ်ယုဉ်ပဉ်ဂီအဝဲသ့ဉ်လံတံယုသ့ဉ်ညါ
တံမကျဲအကျဲပုလံဒီးတကတီညါ, ဒီး
- ၃. တံယုသ့ဉ်ညါလံအအိဉ်ဒီးတံဒုးလိဉ်ထီဉ်ဖးထီဉ်ကု
တံဖံးတံမကျဲခိဉ်လံမိဉ်ပု ဒ်သိးတံကသ့ယုဉ်လီကျဲ
လီကွံဉ်လီကဝီတံဂံကီ ဒီးတကတီယီ လံအသ့

ဒုးအိဉ်ထီဉ်တံဆိတလဲဒီးဟ့ဉ်စိဟ့ဉ်ကမီကုလီက
ဝီပုထုလံဖိသ့ဉ်တဖဉ် လံယုဉ်ကုပုတတံတံဂုထီဉ်
ပသီထီဉ်အဂီန့ဉ်လီ.

လံတံမကျဲထီဉ်ဒီးတံဟ့ဉ်စိဟ့ဉ်ကမီကုလီက
ကဝီပုတတံကံစိတံသ့တံဘု လံတံတံခိဉ်ရိဉ်မဲကုတံ
ယုသ့ဉ်ညါအကျဲအကျဲ ဒီးပံလီသကံးတံဆဲးတံတပု
ယီလံတံကသ့ယုဉ်လီကျဲလီကွံဉ်ပုတတံတံဂံကီလံအ
အိဉ်ထီဉ်သ့ဉ်တဖဉ်အဂီ, တံယုသ့ဉ်ညါတခါအံဘုဉ်တံ
တံခိဉ်ရိဉ်မဲဒီးဒုးလိဉ်ထီဉ်ဖးထီဉ်အီလံကညီထုလံသးစံ
(၄) ဂ, ခိဉ်နံသးစံခဲဉ်စး (၃) ဂလံသီသံဉ်တံအုပုထု
လံဖိကရံ လံတံအုကီရဲဉ် ဒီးအကျဲတဂုလံယိဉ်လိဉ်
တံမုဉ်တခဲဉ်ကရံ လံမုဉ်တြီကီရဲဉ်ကီသုလုအပုန့ဉ်
လီ. ဒ်သိးတံယုထံဉ်သ့ဉ်ညါအကျဲအကျဲဒီးတခါကလဲ
သးဘုဉ်ဂံဘုဉ်ဝီ, ဖိးမံလိဉ်အသးဒီးလီကဝီတံအိဉ်
သးနီနီ ဒီးမလံထီဉ်ပုထီဉ်ကုတံပညိဉ်ဖိတံအ
ဂီ, ပအိဉ်ဒီးတံကုလိဉ်တံပိဉ်သကံးတံဒီးသီသံဉ်တံ
အုပုထုလံဖိကရံကမံးတံ ဒီးတံအုကီရဲဉ်ခိဉ်နံပုဘုဉ်
မုဘုဉ်ဒါသ့ဉ်တဖဉ် လံတံရဲဉ်ကျဲဒီးဆိလီပံလီတံဖံး
တံမကျဲအကျဲအဂီ, တံယုထုပံပနီဉ်သကံးဒုသဝီဟီဉ်က
ဝီလံတံကြဲးလဲမတံယုသ့ဉ်ညါ, တံဆဲးကတီပနီဒီး
ပျီပုပုယုထံဉ်သ့ဉ်ညါတံသ့ဉ်တဖဉ်န့ဉ်လီ. မုတံမကျဲ
ခိဉ်သ့ဉ်တခါလံအကျဲပညိဉ်ကုတံဆိဉ်သရဲထီဉ်ဒီးမ
ဆုဉ်ထီဉ်ကုလီကဝီပုထုလံဖိသ့ဉ်တဖဉ် လံကအိဉ်ဒီး
တံတုခိဉ်ပံသးလံနီကစံတံန့ဉ်ပုဘုဉ်တံ လံတံမ
ကျဲအကျဲအကျဲဒီးတခါညါယုဉ်ဒီးတံသ့ကုယံဒီးပာဆုရဲဉ်
ကျဲကုတံဂံတံကျဲလံအဝဲသ့ဉ်ပုတတံတံဂုထီဉ်ပသီ
ထီဉ်အဂီန့ဉ်လီ.

ဖဲတၢ်မၤတၢ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိာ်ဒီးတၢ်ဒီးန့ၣ်လီၤကဝီၤ ခိၣ်န့ၣ်ဒီးပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်သးဒီးတၢ် ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲၣ်အလီၤခံၣ်, ကညီထူလံၤသးစၢ် (၄) ဂၤလၢအ မ့ၢ်ပျီပူၤပုၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ဟ့ၣ်အိၤတၢ်သိၣ်လိ ဘၣ်ထွဲဒီးခိၣ်တယၢ်တၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲၤ, တၢ် ဆိမိၣ်ဆိမးသန့, ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျးဒီးတၢ် ယုသ့ၣ်ညါတၢ်သံက့ၢ်အက့ၢ်အဂီၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢကညီဖိခိၣ် ဃၤဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝိတၢ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခ့ၣ်) န့ၣ်လီၤ. ကျိၤကျဲၤ လၢတၢ်ဆိးကါအိၤဖဲတၢ်လဲၤလီၤမၤတၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါဒီတက တီၢ် ပၣ်ယုၣ်ဒီးနီၤတကတၢ်ထံၣ်လိာ်သံက့ၢ်သံဒီးတၢ်ဒီးပုၤမဲ အ့ၣ်ပျဲၤသွဲး ဒီးဒူခိၣ်သဝီခိၣ်, ကရူၢ်တၢ်တၢ်ပိာ်သကိးတၢ် ဒီးလီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိတဖၣ်စ့ၢ်ကိးပၣ်ယုၣ်လၢတၢ်ဟူးတၢ် ဂဲၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ, ဒီးတၢ်လဲၤစီၤက့ၢ် မၤနီၣ်မၤယါ တၢ်လၢ လီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမ့ဒီးတၢ်ပၤ ဆျာ်ရဲၣ်ကျဲၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတဘျီအံၤတၢ်စးထီၣ်မၤအိၤဖဲလါယု လံ (၁) သီတုၤ (၈) သီ, လၢတၢ်ဆၢကတီၢ်ပံးသီအတီၢ်ပူၤ ဖဲသဝီ (၃) ဖျၢၣ်ဒ်အမ့ၢ်ချၢၣ်ခိၣ်ထံး, ဝၣ်မံၤပၤခိၣ်ဒီးစဝၣ်ဒီ ခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအအိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးဖဲစိတုၤဒၢကီၢ်, မိၤန့ၣ် ပုၤဟီၣ်ကဝီၤ, ထီတထူၣ်ကီၢ်ဆၢ, တီအူကီၢ်ရၣ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်မၤလၢထီၣ်ပျဲၤထီၣ်ဒီးစိာ်ကဖိထီၣ်က့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ် တၢ်ပာ်ပနီၣ်ပုၤထူလံၤဖိတၢ်မၤတၢ်ဆၢတၢ်ခွဲးယၢ် လၢအဘၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါအိၤဒ်အမ့ၢ် တၢ်ဘၣ်သးလၢအသဘျ့, ချးဆၢချး ကတီၢ်ဒီးသ့ၣ်ညါတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ (FPIC) အဂီၢ်, ပျီပူၤပုၤ ယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ် ဒုးသ့ၣ်ညါတၢ်ဟဲလီၤမၤတၢ်ယု သ့ၣ်ညါတဘျီညါအံၤအတၢ်ပညိၣ်ဖိတၢ် ဒီးတၢ်မၤအကျိၤ

အကွၢ်လီၤတၢ်လီၤဆဲး ဒီးယုဝဲဒၣ်လီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိလၢ အပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ် ဘၣ်သး ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲၤ တချးဒီးလၢတၢ်စးထီၣ်တၢ်ယု ထံၣ်သ့ၣ်ညါအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ဒီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒီးဘၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်အဆၢကတီၢ်, တၢ်မၤဝဲဒၣ်မဲာ် သကိးမဲာ်တၢ်ထံၣ်လိာ်သံက့ၢ်သံဒီးတၢ်ဒီးပုၤမဲအ့ၣ်ပျဲၤသွဲး ခဲလၢာ် (၆) ဂၤ (မုၣ်သၢဂၤဒီးခွါသၢဂၤ လၢအမ့ၢ်လီၤကဝီၤ သ့ၣ်ကုသးပုၤလၢအသးနံၣ်အိၣ် ၆၀-၉၀ နံၣ် အဘၣ်စၤ) ဖဲသဝီသၢဖျၢၣ်လၢာ်, တၢ်ထံၣ်လိာ်သံက့ၢ်သံဒီးတၢ်ဒီးသီသံၣ် တီအူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်ကမံးတံာ်လၢလီၤကျါ (ကလံၤကျါ) ခံၣ်ဂၤ, တၢ်မၤကရူၢ်တၢ်တၢ်ပိာ်ဒီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤခဲလၢာ် (၄) ခါလၢအပၣ်ယုၣ်စ့ၢ်ကိးဒီး ပိာ်မုၣ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢနီၢ်ခိ တၢ်လုၢ်အိၣ်သးမူ ဒီးတၢ်ပၤဆျာ်ရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဖဲသဝီခံၣ်ဖျၢၣ်အပူၤ, ဒီးပုၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ် လဲၤစီၤက့ၢ်မၤနီၣ်မၤယါတၢ်လၢပျီပူၤအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤသ့ၣ်တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢတၢ်ဒီးန့ၣ်အိၤသ့ၣ်တဖၣ်ခဲလၢာ် တၢ်ပာ်ထံၣ်နီၤဖး, ပျဲၤထံၣ်သမံသမိး, ဆဲးကျိးမၤလီၤတၢ်က့ၢ်တၢ် ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဒီးသီသံၣ်တီအူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်ကမံးတံာ်ဒီးလီၤ ကဝီၤပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ် ဒီးရဲၣ်ကျဲၤကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်က့ၢ် အိၤဒ်လံာ်ပာ်ဖျါတဘျီအသိးန့ၣ်လီၤ.

စီတုဒကရီအံ၊ တာ်သုဂ်ထီဂ်အီအနံဂ်အလါလါ တာ်မနီဂ်မယါဒီးတာ်တီဂ်နီဂ်ဖံးယာ်လီတံဂ်လီဆဲးမ့တ အိဂ်ဘဂ်ဆဂ်, စီတုဒကရီဖီကရီလံလါအမ့မ့ပါခိဂ်ပျာ်ဝါ ဝဲသုဂ်တဖဂ်အတံးယဲယုဒီးတဲဖျါဝဲအသိး, ကရီအံအသး နံဂ်ကအိဂ်တုဂ်လံအနံဂ်ယဲကယု (၅၀၀) အကပိဂ်ကပု လံန့ဂ်လီ. စံဂ်စီနုဂ်တာ်မနီဂ်မယါဒီးတာ်ပနီဂ်လီလီဆီ ဆီတမံလါအဒုးအိဂ်ထီဂ်တာ်အုဂ်သးဘဂ်ထွဲဒီးကရီအံအ သးနံဂ်တခိမ့ဝဲဒဂ် “ချာ်ဖးဒိဂ်” တထံး လါအသုဂ်လီ အသးဖဲချာ်ခိဂ်ထံးသဝီအပူန့ဂ်လီ. မ့ချာ်တထံးလါစီ တုသုဂ်လီအီဖဲအသုဂ်ထီဂ်သဝီ “စီတုဒ” အဆါကတီ န့ဂ်လီ. တာ်စံဂ်စီတဲစီအိဂ်စ့ဂ်ကရီလါချာ်ဖးဒိဂ်တထံးအံ အဒုမ့ကရီလီဆုမ့ထီဂ်တကပုန့ဂ် ငူသဝီလါအအိဂ်ဆိး ဖဲန့ဂ်သုဂ်တဖဂ် ကဘဂ်ကွါဆာ်မဲဒီးတာ်ကီတာ်ခဲဒီးတာ် ကရီတာ်ဂီအါမံအါကလုဂ်န့ဂ်လီ.

စီတုဒကရီအံအိဂ်သုဂ်လီအသးဖဲမီနုဂ်ပုက ဝီ, ထီတထုဂ်ကရီဆဂ်, တီအုကရီဂျာ်လါကညီပုထုလံဖိ သုဂ်တဖဂ်ကိးဒီးပာ်ပနီဂ်အီလါအမ့မ့ သီသံဂ်တီအုပုထု လံဖိကရါန့ဂ်လီ. ဖဲသီသံဂ်တီအုပုထုလံဖိကရါပု က ညီအဒုဂ်အထါမ့အိဂ်အါဖုဘဂ်ဆဂ်^၅, လီကဝီပုထုလံ ဖိလါအအိဂ်ဆိးဖဲစီတုဒကရီပုသုဂ်တဖဂ်မ့ဝဲဒဂ်ကညီစီ (လီကဝီတခိတာ်သုဂ်ညါအီဒ်အမ့မ့ပုပကူဖိ) သုဂ်တဖဂ် န့ဂ်လီ. လါစီတုဒကရီအပူ ငူသဝီအိဂ်သုဂ်လီအသး အိဂ်ဝဲဒဂ် (၃) ဖျာ်လါအမ့ချာ်ခိဂ်ထံး, ဝဂ်မံပါခိဂ်ဒီး စဝဂ်ဒီခိဂ်သုဂ်တဖဂ်န့ဂ်လီ. ကရီအံအိဂ်သုဂ်လီအသးဖဲ ထံကျိခံဘိ လါအမ့မ့လုဘိလိဂ် ဒီးထံနံလိဂ်ကျိသုဂ်တဖဂ် အကဆုးန့ဂ်လီ. လါကရီပုအမ့ထီဂ်တကပုန့ဂ်, ထံဖိ

“ကရီ” အခိပညီလါကညီကျိမ့ “ဟိဂ်ကဝီတာ် လီတာ်ကျဲ” မ့တမ့ “ထံကရီ” န့ဂ်လီ. လါကရီ တဘုဂ်အပူတာ်လါအပဂ်ယုဂ်ဒ်အမ့မ့သုဂ်ပျာ်, ထံ နိ, တာ်စုဂ်တာ်နုဒီးတာ်ဒုဂ်တာ်ထုအလီအကျဲ, ဒီး ပုထုလံဖိတာ်ပတာ်ပြးဒီးတာ်သုဂ်ထီဂ်ဆီလီအ ကွါအဂီဒီးတာ်သုဂ်ညါထုလံကျိကျဲသန့သုဂ်တ ဖဂ်န့ဂ်လီ. ဒ်ကရီတာ်ပတာ်ပြးသန့အိဂ်ဝဲအသိး, လီကဝီပုထုလံဖိသုဂ်တဖဂ်အလီအိဂ်လါက ဘဂ်ကွါထွဲကဟုကယာ်ကွါကရီဒီးတာ်လါအိဂ်လါ ကရီပုသုဂ်တဖဂ်ခဲလါန့ဂ်လီ. လါတာ်ဂုဂ်ဒ်အံအ ဃိ, ကရီမ့ဟိဂ်ကဝီတာ်လီတာ်ကျဲ, တာ်ပတာ်ပြး သန့, ဒီးတာ်ပချာ်ကျဲကျဲကွါန့ဆာ်ခိဂ်ယု လါက ညီပုထုလံဖိသုဂ်တဖဂ်အဂီန့ဂ်လီ.

ကျိသဘိလါအမ့မ့တီဂ်နုလိဂ်, ထံဖးထီလိဂ်, လုဘိဖိသုဂ် တဖဂ် ဟံဖိဂ်ထီဂ်အသးဒီးဒုးအိဂ်ထီဂ်ထံကျိဖးဒိဂ်တဘိ လါအမ့မ့လုဘိလိဂ်ကျိန့ဂ်လီ. ဒ်န့ဂ်အသိး, ဖဲစီတုဒက ရီအမ့မ့နုဂ်တကပုစ့ဂ်ကရီထံဖိကျိသဘိဒ်အမ့မ့ဒုဂ်ခံကျိ, ထီဂ်ကျုဂ်ပီခံကျိ, ဒီးလုဂီကျိသုဂ်တဖဂ်ဟံဖိဂ်ထီဂ်အသး ဒီးဒုးအိဂ်ထီဂ်ဝဲဒဂ်ထံနံလိဂ်ကျိန့ဂ်လီ. လုဘိလိဂ်ကျိဒီး ထံနံလိဂ်ကျိခံဘိအံ ယုလီတဆီဘဂ်တဆီဒီးကွါဖိဂ် ကွါအသးဖဲယီလိဂ်ကျိန့ဂ်လီ.

ဒ်တီအုကရီဂျာ်-ကရီသုလုစံဂ်ပျဲသုဂ်ဖျးဝဲကျိအ တာ်ထီဂ်မနီဂ်မယါကွါထံဆါကရီဆါအလဲအထီခိဖျိတာ်

^၅ https://kesan.asia/wp-content/uploads/2021/09/Thawthi-Taung-Oo-briefer_Karen-version-web.pdf
၁၄

ဆီးကါဝဲဒုဟ်ခါ (ချူးစိ) စဲးဖိကဟ်ပီးလိဒ်အမုၢ်ကွံာ်ဖံာ်
 အဲးစံ (GPS) ငှးနဲာ်ဖျါဝဲအသိး, စီတုဒုအကီၢ်ဟီၣ်ခိာ်မဲာ်ဖံး
 ခိာ်အကီၢ်ပုၤ (အလဲၢ်အထီ) ခဲလၢာ်အိာ်ဝဲဒု (၇.၅၆၇)
 အ့ကၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ဟီၣ်ခိာ်မဲာ်ဖံးခိာ်က့ၢ်ဂီၤတၢ်အိာ်ဆီလီၤ
 သးအသိး,

- စီတုဒုအကီၢ်အမုၢ်ထီၣ်တကပတဒိမုၢ်ဝဲ စံာ်ယဲးအဒီးပျီမုၢ်
 အသဝီသ့ၣ်တဖၣ်,
- လၢမုၢ်န့ၣ်တကပတဒိမုၢ်ဝဲ ခိာ်ပုၤအကီၢ်,
- လၢကလံးထံးတကပတဒိမုၢ်ဝဲ စီမုၢ်အကီၢ် (ကီၢ်န့ၢ်သါ),
- ဒီးလၢကလံးစိးတကပတဒိမုၢ်ဝဲ ယီၢ်မုၢ်ပၤဒီးကီၢ်ယုာ်
 ကီၢ်စွဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အိာ်သ့ၣ်လီၤသးဝးတရံးအီၤန့ၣ်လီၤ.

တချူးဒံးလၢဘျၢထံခရံာ်ဖိတၢ်သးခုကစီၣ်ဟဲ န့ၣ်
 လီၤအခိာ်ထံးတဘျီဝဲ (၁၈၆၀) နံာ်အဆၢကတီၢ်ဒံးဘၣ်
 န့ၣ်, စီတုဒုအကီၢ်ဖိကီၢ်လံးသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်စူၢ်တၢ်န့ၣ်ဒီးတၢ်
 ဘျီတၢ်ဘါခိာ်သ့ၣ်မုၢ်ဒုမိၢ်လုာ်ပာ်လုာ် (တၢ်အိာ်ယဲးအိာ်
 ဘျး) န့ၣ်လီၤ. မိၢ်လုာ်ပာ်လုာ်တၢ်ဘျီတၢ်ဘါအခိာ်အနၢ်လၢ
 အဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအီၤလၢအမုၢ် “ထံဖိကီၢ်ကစၢ်” သ့ၣ်တ
 ဖၣ် မုၢ်ပုၤနီၣ်ဝံာ်ခံသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ပၤဆုၢ်ရဲၣ်ကျဲးဒီးတၢ်ပၤ
 တၢ်ပြးက့ၤ “ကီၢ်” န့ၣ်လီၤ. “ကီၢ်” တၢ်ပၤတၢ်ပြးဒီးတၢ်ပၤ
 ကျိၤကျဲးသန့ဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ် အိာ်သ့ၣ်လီၤတ့ၢ်လံးအသးလၢ
 အဝဲသ့ၣ်တၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, တၢ်ထံာ်ဒီးတၢ်ဆိမိာ်ဆိမးသန့,
 ပုၤတတၢ်ဟ်လုာ်ဟ်ပုၤ, ဒီးထံာ်ကီၢ်သးတၢ်အိာ်သ့ၣ်ထီၣ်
 ဆီလီၤအသးအက့ၢ်အဂီၤသ့ၣ်တဖၣ်အဖိခိာ်န့ၣ်လီၤ.

စီတုဒုအခရံာ်ဖိတၢ်ဘါယုၤသရံာ်

ချာန်ဖးဒိန်တထံးလာစီ၊တ့သ့ဉ်လီ၊အီ၊

ဖဲခရံတံသးခုကစီၣ်ဟဲန့ၣ်လီၤဝံအလီၢ်ခံ, စီၤတ့ၣ်အကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်ဘျးက့ၤထံ ဇီးလဲလိာ်က့ၤအတံဘျးတံဘါဆူခရံၣ်ဖိခဲလၢာ်ယၢၣ်ယၢၣ်န့ၣ်လီၤ. နီကညီဘျးထံခရံၣ်ဖိတံအိၣ်ဖျိၣ်အတံသ့ၣ်ထီၣ်ဆီလီၤဇီးတံဘျးဖဲလိာ်သးအိၣ်ဝဲအသိး, စီၤတ့ၣ်အကီၢ်အိၣ်ဖျိၣ်တူၢ်လိာ်ဇီးဒုးဘျးဖဲလိာ်အသးဇီးကီၢ်တီၤအူပကူပုၤကညီဘျးထံခရံၣ်ဖိတံအိၣ်ဖျိၣ်သကိးတံအိၣ်ဖျိၣ်ခံဘျီတဘျီ ဖဲ (၁၈၈၇) နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. စီၤတ့ၣ်အကီၢ်အံၤမ့ၢ်ကညီထူလံၤမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုတံလီၢ်တံက့ၤတတီၤလၢအိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးဖဲကစၢ်တူၢ်အခၢ်လၢာ်, နီပစံးတံအသိး ကစၢ်တူၢ်ရဲၣ်လီၤအသးစးထီၣ်လၢသးခိးဒု, ယီၤဒုခိၣ်, သကီၢ်စိ, ပီၤဖးထီၣ် ဇီးတုၤယီၤဆူဒုသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်မိၢ်ပၢ်ဖဲဖုလၢပူၤသ့ၣ်တဖၣ်ယဲၤယုၤဝဲအသိး တံလၢစီၤတ့ၣ်အကီၢ်အံၤမ့ၢ်ဝဲဒၣ်ကီၢ်ပိာ်ခွါ (ကီၢ်အဖါ) န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပုၤသးပျံၤတဲယုၤဝဲအသိး တံလၢကီၢ်န့ၣ်အိၣ်တဘျးကလုာ်နီၣ်ပစံးတံအသိး ကီၢ်အမိၢ်ဇီးကီၢ်အဖါန့ၣ်လီၤ. တံလၢကီၢ်အမိၢ်န့ၣ် တုၤမ့ၢ်တံကီၢ်တံခဲမ့ၢ်ဟဲတုၤအိၣ်အီၤတဘျီလံၤန့ၣ် ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲာ်ဇီးတံကီၢ်တံခဲ, တံနးတံဖျိၣ်ဇီးတုၤဒၣ်လဲာ်တံဟးဂူၢ်ဟးဂီၤသ့ၣ်တဖၣ်ပိာ်ထွဲထီၣ်အခံန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်, မ့ၢ်လၢကီၢ်အဖါ (ကီၢ်ပိာ်ခွါ) တခီ တံကီၢ်တံခဲဇီးတံနးတံဖျိၣ်မ့ၢ်တုၤအိၣ်အီၤဘၣ်ဆၢၣ် လဲၤခီဖျိၣ်န့ၣ်, တူၢ်တံန့ၢ်ခိၣ်တံကဲ (ဒ်ပုၤစီၤတ့ၣ်အဖိသ့ၣ်တဖၣ်ကိးဝဲအသိး “တူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကီၤမၤန့ၢ်”), ဝံထီၣ်ကဒါက့ၤအသးလၢတံကီၢ်တံခဲသ့ၣ်တဖၣ်အဖိခိၣ်ကဲ, ဇီးကီၢ်ဒီတဘျီကဘၣ်ဟးဂူၢ်ဟးဂီၤအပတီၢ်တအိၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တံလံးတံစ့ၤမ့ၢ်အိၣ်ထဲလဲာ်ဘၣ်ဆၢၣ်သန့ၣ်က့ၤ ခိၣ်ဆၢၣ်ဒၣ်န့ၢ်ဂ့ၤန့ၣ်လီၤ.

ဒူသဝီတံသ့ၣ်ထီၣ်ဆီလီၤအသးဖဲစီၤတ့ၣ်အကီၢ်ပူၤမ့ၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်သၢတီၤဘၣ်ဆၢၣ်, ဒ်ခ့ၣ်အဲၣ်ယုၤ-ကညီဒီကလုာ်စၢ်ဖျိၣ်ကရၢအတံလီၤထၢထံဖိကီၢ်ဖိဖးဖိမ့ၢ်စရီတံဟံပနီၣ်အိၣ်ဝဲအသိး, လၢကီၢ်တဘျီအံၤအပူၤတံနီၤဖးအီၤဒၣ်ထဲတံလီၢ်ခံတီၤလၢအမ့ၢ် စီၤတ့ၣ်အလၢအပၣ်ယုၤဒီးချၢၣ်ခိၣ်ထံးဇီးဝၣ်မံၤဟၢခိၣ်ဇီးစဝၣ်ဒီခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲစီၤတ့ၣ်အ (ချၢၣ်ခိၣ်ထံးဇီးဝၣ်မံၤဟၢခိၣ်) တခီဟံၣ်ခိၣ်ခဲလၢာ်အိၣ်ဝဲဒၣ် (၆၁) ဖျၢၣ် ဇီးမ့ၢ်ဖဲစဝၣ်ဒီခိၣ်တခီဟံၣ်ခိၣ်အိၣ် (၂၉) ဖျၢၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ် (၂၀၂၂) နံၣ်ဖးဖိမ့ၢ်စရီတံဟံပဖျါအဖိခိၣ်အိၣ်ဝဲအသိး, ဖဲစီၤတ့ၣ်အကီၢ်ပူၤကညီပုၤထူလံၤဖိအနီၣ်ဂံၢ်ခဲလၢာ်အိၣ်ဝဲဒၣ် (၅၄၁) ဂ (မုာ် ၂၅၄ ဂ ဇီးခွါ ၂၈၇ ဂ) န့ၣ်လီၤ.

“ဖဲပကီၢ်တဘျီအပူၤအံၤပူၤအိၣ်တအိၣ်ဇီးပုၤအဆံးသ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိးတအိၣ်ဘၣ် (ပုၤကဲဒိၣ်ကဲပုၤဇီးပုၤဖျိၣ်ဖိယာ်ဖိ), အိၣ်ထဲပုၤဖဲအဘၣ်ဘၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဇီးမၤသ့အိၣ်သ့ကိးဂၤလီၤ. ကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤကိးဂၤအိၣ်ဘၣ်တံကူကူလၢလၢခဲလၢာ်န့ၣ်လီၤ. တံသ့ၣ်ဝံလီၤဒီတအိၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တံလၢပူၤသ့ၣ်က့ၤသးပုၤလၢညါသ့ၣ်တဖၣ်တဲယုၤပုၤ ဇီးမ့ၢ်တံမၤသးနီၢ်နီၢ်တခါ တုၤလၢယၢၤဇီးယဖိစီၤလံၤစီၤလၢမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤန့ၣ်လီၤ”
ဖါတံၢ်စီၤဆၢ, ကီၢ်ကမံးတံၢ်ခိၣ် (၂), စီၤတ့ၣ်အကီၢ် (ကီၢ်ထံမူဆ့)

တၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဖုးသံပျီၣ်ဂီၤ ဒီးတၢ်ဒိဘၣ်သလၣ်လၢပယီၤသုးမ့ၢ်သံၣ်ဘိ အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤ

တချုးဒီးလၢပယီၤသုးမိၤစိရီၤ, လီၤဆီၣ်တၢ်ဖဲသုး
ခိၣ်ကျါန့ၢ်ဝုဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ထံကီၢ်တၢ်စိတၢ်ကမိၤဒီးပၤဆူၣ်ပၤစိး
ဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒုးယၤတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤလၢအမ့ၢ် “တၢ်လွံၣ်တၢ်”
လၢတၢ်မၤသဘံးကွၢ်ကညီတၢ်ဟံၤဆၢ ဒီးတၢ်ဆိၣ်ဘၣ်ဆိၣ်ဘၢ
က့ၤကညီကမ့ၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိဖဲ (၁၉၇၄) နံၣ်အဆၢကတီၢ်ဒီး
ဘၣ်န့ၣ်, ကညီပုၤထူလံၤဖိအိၣ်ဆိးတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တ
ဖၣ်လၢပုၤထူးတီၤဒီးသ့ၣ်ဒိၣ်ဝၣ်ပုၤ, တၢ်မူတၢ်မဲအါမဲအါက
လုၣ်, ထံနီတၢ်အိၣ်ယၤ, န့ဆၢတၢ်မူတၢ်ကံၢ်စိတၢ်အိၣ်
လၢအိၣ်ပုၤ, ဒီးတၢ်ကသုးကသံၣ်ဒီးမူခိၣ်မူထံတၢ်လဲၤတရံး
အသးစ့ၢ်ကိးဘၣ်လီၢ်ဘၣ်စး ပုၤဒီးတၢ်သ့ၣ်မံသးမုၢ်လၢလီၢ်
ကဝီပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ခိဖျိတၢ်လွံၣ်တၢ်ဒုးယၤရဲၣ်ကျဲၤအယံ, လီၢ်ကဝီ
ကညီပုၤထူလံၤဖိဖဲ စီၤတ့ၤကီၢ် သ့ၣ်တဖၣ် ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်
မဲၣ်ဒီးတၢ်ဒုးတၢ်ယၤလၢအသဟီၣ်ဆူၣ်, တၢ်ဘၣ်ဃုာ်မ့ၢ်ဟး
ဖျိဒီးတၢ်သုးလီၢ်သုးကျဲၤဒီးဒုးသဝီ, ပယီၤသုးမိၤစိရီၤတၢ်ဟဲ
န့ၣ်လီၤဒ့ၣ်အူၤဒုးသဝီဒီးဘုဖိလီၢ်ကျဲ, ဒုဖိသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်
ဘၣ်ပၣ်တ့ၢ်ကွၢ်ဒီးလီၢ်ဒီးကျဲ, ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်
တကူအီတလၢ, တၢ်ဖံးအိၣ်မၤအိၣ်အလီၢ်အကျဲသ့ၣ်တဖၣ်
လီၤမ့ၢ်လီၤယီ, တၢ်ဆူးတၢ်ဆါအကလုၢ်ကလုၢ်, ဒီးတုၤ
ဒုၣ်လဲၣ်တၢ်ဟံးယၤလၢဒီးတၢ်စိၣ်မူစိၣ်က့ၤထူသန့တၢ်
ဆဲးတၢ်လၢသ့ၣ်တဖၣ်တသ့လၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ပယီၤသုး
မိၤစိရီၤတၢ်လွံၣ်တၢ်ဒုးယၤတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤ တမ့ၢ်တၢ်

ခးပနီၣ်တခါလၢ ကမၤသဘံးကွၢ်ကညီတၢ်ဟံၤဆၢအတၢ်
ဂဲၤလိၣ်ထဲတမံၤစီၤဘၣ်, မ့မ့ၢ်တခါအဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဒီးကတီၢ်
ယံၣ်တၢ်ကူၣ်တရံးဒီးတၢ်ထံၣ်စိ လၢကဟဲန့ၣ်လီၤဂုၢ်ဆူၣ်ဖျိ
ဆူၣ်, အိၣ်တူၣ်အိၣ်ကလီၤဒီးမၤလဲၣ်ထီၣ်အဝဲသ့ၣ်ထံၣ်
ကီၢ်သဲးတၢ်ပတၢ်ပြးလၢကညီပုၤထူလံၤဖိအမိၢ်ပၢ်ဖံဖုတၢ်လီၢ်
တၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. အနံၣ် (၄၀) ထံၣ်ကီၢ်
သဲးတၢ်တတၢ်တနါတၢ်လဲၤခိဖျိသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်တၢ်ဖုးသံပျီၣ်
ဂီၤဒီးသးတၢ်ဆိၣ်သနံးနီၢ်နီၢ် လၢစီၤတ့ၤကီၢ်ဖိကီၢ်လဲၤသ့ၣ်
တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

“ဖဲတၢ်ဃုာ်မ့ၢ်ဟးဖျိးလၢအနံၣ်လွံၣ်ဆံအတီၢ်ပူၤအံၤ,
တၢ်ဂုၢ်ကီၢ်အိၣ်ကတၢ်လၢပဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်အီၤတခါ မ့ၢ်
တၢ်အိၣ်မိၢ်ပုၤဒ်အမ့ၢ်ဘုဖိဟုဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘၣ်
ဃုာ်ဘၣ်ဟးအိၣ်ခူသ့ၣ်ဒီးအိၣ်ကဒုလၢက့ၤပုၤပုၤအယံ တၢ်
ဆူးတၢ်ဆါသ့ၣ်တဖၣ်ပဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်အီၤအါမဲၣ်အါကလုၢ်
မ့ၢ်လၢကသံၣ်ကသီတကူတလၢဘၣ်အယံန့ၣ်လီၤ.”

ခိဖျိတၢ်ဘၣ်ဂဲၤပျီၣ်ဂဲၤဆူးက့ၤလၢသးသမူတၢ်ဘၣ်တၢ်
ဘၢဒီးတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအဂီၢ်အယံ, တၢ်လီၤဖျဲၣ်လီၤဟံၤအိၣ်
ထီၣ်လၢတၢ်ကဟုကယၢ်ရဲၣ်သဲကတီၢ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်,
သ့ၣ်ပုၤဝၣ်ပုၤ, ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ, ထံန့ၣ်ထံကျိဒီးန့ဆၢတၢ်အိၣ်
ယၤဘၣ်ထွဲလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ကွၢ်ကဒါလၢ
တၢ်သဘံၣ်သဘၣ်အတၢ်ကွၢ်တကပၤစ့ၢ်ကိး, ခိဖျိလၢပယီၤ
သုးမိၤစိရီၤအတၢ်မၤအါမၤသီဒီးဂုၢ်ဆူၣ်ဖျိဆူၣ်လၢအဒုးအိၣ်

စီးတုဒကတီ၊ သီသံဉ်တီအူပုထူလံဖိကရါ

ထီဉ်စုကဝဲတၢ်ဘဉ်ဂံၢ်ဂုၢ်အယိ န့ဆၢဉ်တၢ်အိၣ်ယၢသ့ဉ် တဖၣ်ဟးဂုၢ်ဟးဂီၤ ဒီးလီၤလ့ၤလီၤပျီအါထီဉ်စ့ၢ်ကီးပသမၤ အလီၢ်တအိၣ်ဘဉ်န့ၣ်လီၤ. န့ဆၢဉ်တၢ်အိၣ်ယၢတၢ်လီၤဆူ လီၤပလ့ၤဒီးတၢ်လီၤလ့ၤလီၤပျီအါထီဉ်အံၤ ဘဉ်ထွဲလိာ်အသး လီၤလံၤစ့ၢ်ကီးဒီးစုကဝဲတၢ်သဘဉ်သဘဉ်န့ၣ် လီၢ်ကဝီပုထူ လံၤဖိသ့ဉ်တဖၣ်ဟ်ဖျါထီဉ်ဝဲဒၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. လၢန့ၣ်အ မဲၣ်ညါ ဒီဖျိတၢ်ကသုဉ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲအယိ, န့ဆၢဉ်တၢ် တတၢ်တနါလၢအကဲထီဉ်ညီန့ၢ်အသး လၢလီၢ်ကဝီပုထူ လံၤဖိသ့ဉ်တဖၣ်ဘဉ်ကွၢ်ဆၢဉ်မဲၣ်အီၤသ့ဉ်တဖၣ်ပၣ်ယုာ်ဝဲဒၣ် ဒီး ယုာ်လီၤအိၣ်ဘု, သံမိာ်ပီလီၤ, ကလံၤမုာ်လီၤ, ဒီးထံဒိဉ် ကၢ်လၢ်သ့ဉ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်သ့ဉ်ကုသးပုၢ်လၢအပၣ်ယုာ် ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်ထံဉ်လိာ်သံကွၢ်သံဒီးတဘျီညါအံၤသ့ဉ်တဖၣ် ဟ်ဖျါဝဲအသိး, န့ဆၢဉ်တၢ်တတၢ်တနါဒ်အံၤသ့ဉ်တဖၣ် စး

ထီဉ်မၤတၢ်လံၤအသးလၢအပုၤကွံာ်အနံဉ် (၆၀) ဘျဲဉ်အတီၢ် ပုၤလံၤလံၤဒီးတုၤလီၤလၢခွၢ်ကတီၢ်အံၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်န့ဆၢဉ်တၢ် တတၢ်တနါသ့ဉ်တဖၣ်လၢအမၤအသးယံာ်ယံာ်ထၢထၢမးတ ဘျီဒီးအသဟီဉ်တဆူဉ်ဒီးတမၤတပျုာ်တပျီတၢ်ဒိဉ်ဒိဉ်မုာ်မုာ် ဘဉ်အယိ တၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးနးနးကျဲကျဲဒီးတၢ်သံတၢ်ပုၢ် သ့ဉ်တဖၣ်တအိၣ်ထီဉ် ဒီးတၢ်ကဲထီဉ်အသးဒီးစီးတုဒကတီၢ် ဖိကီၢ်လံၤသ့ဉ်တဖၣ်နီတမံၤဘဉ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဆၢကတီၢ်ဒီးတၢ်မၤသးပနီလၢလၢအံၤမုာ်တၢ်ဂ့ၢ် ကၢၤဖျိဉ်ကုၤထံၣ်ရူၢ်ကီၢ်သးဒီးန့ဆၢဉ်တၢ်တတၢ်တနါလၢအ မၤအသး, တၢ်ကီတၢ်ခဲလၢလီၢ်ကဝီပုထူလံၤဖိကွၢ်ဆၢဉ် မဲၣ်အီၤ, ဒီးတၢ်မၤကျဲခိဉ်သ့ဉ်လၢအဝဲသ့ဉ်စူးကါအီၤသ့ဉ်တ ဖၣ်ဒ်တၢ်ဆၢကတီၢ်ပနီဒူးနဲဉ်ဝဲအသိး စးထီဉ်လၢ (၁၉၆၀) တုၤ (၂၀၂၂) နံဉ်အတီၢ်ပုၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်တတၢ်တနါ

ဝၣ်ကလီ (ယုာ်
န့ၣ်လီၤမၤဟးဂီၤ
ဘု)အဃိတၢ်
အိၣ်တကူအိၣ်တ
လၢအိၣ်ထီၣ်

တၢ်ကျဲၣ်လီၤအကျဲ

တၢ်ဒီးထုဒီးထး,
တၢ်ဟ့ၣ်နီၤလိာ်
သးတၢ်အိၣ်မိာ်ပျၢ,
တၢ်ဆါအိၣ်တၢ်ဖျိ
တၢ်သၣ်ဒီးပွၤအိၣ်
က့ၤဘု, န့ၣ်တၢ်
အိၣ်ဘါထုကဖၣ်

တၢ်တတၢ်တနါ

တဲာ်လွံာ်တဲာ်ဒုး
ယၢၤရဲၣ်ကျဲၤဒီး
ထံလီၤကီၢ်ပူၤ
တၢ်ဒုးတၢ်ယၢ

တၢ်ကျဲၣ်လီၤအကျဲ

လဲၤယုာ်အိၣ်လၢလ့
ပူၤ, ပျၢပူၤ, ဟဲက့ၤ
ဟံးအိၣ်ခုသ့ၣ်တၢ်
အိၣ်, ခိၣ်ရိၣ်ပယီၤ
သးတၢ်ကလုာ်လၢ
တၢ်လဲၤအိၣ်ဖျိၣ်ဖဲ
တၢ်သးဖျိၣ်အလီၢ်

တၢ်တတၢ်တနါ

တၢ်ဒုးတၢ်ယၢ
ဒီးန့ၣ်ဒါန့ၣ်လီၤ
န့ၣ်သဝီအဃိတၢ်
ယုာ်မ့ၢ်ဟးဖျိးပိာ်
ထွဲထီၣ်အခံ

တၢ်ကျဲၣ်လီၤအကျဲ

လဲၤယုာ်အိၣ်ကနု
လၢလၢာ်ပူၤလ့ပူၤ,
ကုၤပျၢပျၢ, ဘီ
ထီၣ်သိၣ်ဖိဒဲဖိ,
ဟဲက့ၤဟံးအိၣ်
ခုသ့ၣ်တၢ်အိၣ်

တၢ်တတၢ်တနါ

တၢ်ဒုးတၢ်ယၢ
ဒီးန့ၣ်ဒါန့ၣ်လီၤ
န့ၣ်သဝီအဃိတၢ်
ယုာ်မ့ၢ်ဟးဖျိးပိာ်
ထွဲထီၣ်အခံ

တၢ်ကျဲၣ်လီၤအကျဲ

လဲၤယုာ်အိၣ်ကနု
လၢလၢာ်ပူၤလ့ပူၤ,
ကုၤပျၢပျၢ, ဘီ
ထီၣ်သိၣ်ဖိဒဲဖိ,
ဟဲက့ၤဟံးအိၣ်
ခုသ့ၣ်တၢ်အိၣ်

တၢ်တတၢ်တနါ

သံမိာ်ပိၤလီၤအိၣ်ဘု

တၢ်ကျဲၣ်လီၤအကျဲ

ပဲာ်ကဝီၤန့ၣ်သံမိာ်ပိၤ
လီၤ, န့ၣ်တၢ်အိၣ်
ဘါထုကဖၣ်
“သံမိာ်ပိၤကအိၣ်တ
နီၤ, ကစၢ်ကအိၣ်
ဘၣ်က့ၤတနီၤ”

တၢ်တတၢ်တနၢ
ကလံၤမ့ၢ်လီၤ

တၢ်ကျၢ်လီၤအကျဲ
ဟးဖံၣ်ဟ့ၣ်သးဒီးညၢ်
အုၣ်ဒ်သိးကလံၤတၢ်
မၤတပျၢ်တပျီတၢ်
အသဟီၣ်ကစၢ်လီၤ

တၢ်တတၢ်တနၢ
ပယီၤသးမိၤစီရိၤ
ဒုးယၤရဲၣ်ကျဲ
လၢအတက့ၢ်လၢ်
ဒီးတၢ်မၤတပျၢ်
တပျီတၢ်ဒိၣ်ဒိၣ်
မ့ၢ်မ့ၢ်

တၢ်ကျၢ်လီၤအကျဲ
လဲၤအိၣ်သ့သ့လၢ
လ့ပုၤ ကုပုၤပျၢ်ပုၤ
ကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသၢပု
တပုလဲၤအိၣ်ကဒု
လၢဒဲကဝီၤ

တၢ်တတၢ်တနၢ
ထံဒိၣ်ကၢ်လၢ်

တၢ်ကျၢ်လီၤအကျဲ
ဖဲထံလီၤက့ၤအ
ဆၢကတီၢ်သ့ၣ်လီၤ
အါထီၣ်က့ၤတၢ်
ထုၣ်တၢ်ဘိအက
လုၣ်ကလုၣ်ဖဲထံ
ကၢ်နံၤ

တၢ်တတၢ်တနၢ
ကလံၤမ့ၢ်လီၤ

တၢ်ကျၢ်လီၤအကျဲ
ဟးဖံၣ်ဟ့ၣ်သး
ဒီးညၢ်အုၣ်ဒ်သိး
ကလံၤတၢ်မၤတ
ပျၢ်တပျီတၢ်အသ
ဟီၣ်ကစၢ်လီၤ

ဒ်လဲၣ်အဂ္ဂါန့ၣ်လီၤ. မိၢ်ပၢ်ဖဲဖုလၢပျၢသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်သ့ၣ် ညါနၢ်ပၢ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ဘၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ကွၢ်နီၣ်ကွၢ်ယါမူခိၣ်က လံၤသီၣ်ဂီၤအတၢ်လဲၣ်လိာ် ဒ်န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မၤသးဒီးတၢ်မူတၢ်မဲအါ မံၤအါကလုာ်အတၢ်အိၣ်သး, န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးအကျိၤ အကျဲဒီးယုၢ်ကတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ် တၢ်အိၣ်ယၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ခိၣ်တဖၣ်တခါလၢတၢ်က တဲာ်ကတီၤဒီးဆိသး လၢန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်တတၢ်တနါတၢ်မၤသးသ့ၣ် တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပစံးတၢ်အသိး, လုၢ်လၢ်တၢ်ဖဲးတရံး အိၣ်ခုးဒီးတၢ်ဟံၣ်ဒိၣ်ထီၣ်က့ၤဖူလီၢ်သံၣ်လီၢ်, တၢ်ဟံၣ်ကီၤယၢ် ခုးပူၤတၢ်ချံတၢ်သ့ၣ်ထူလံၤ, တၢ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိတၢ်မုၢ်တၢ်ဘိ, တၢ်ချံတၢ်သ့ၣ်, တၢ်တၢ်တၢ်ပျီၢ်, တၢ်နၢမူနၢဆီ, တၢ်ဒီးတၢ်လၢၣ် ဒီးသံၣ်ဖိဖိဖိအကလုာ်ကလုာ်, န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးအကျိၤကျဲ လၢန့ၣ်ဖျၢၣ်တၢ်ထူၣ်တၢ်ဘိသ့ၣ်တဖၣ်, နံၤထီတၢ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိ တၢ်လၢက့ၤပူၤပျီၢ်ပူၤ, တၢ်ဒီးသၢကတဲာ်ကတီၤက့ၤထံၣ်န့ၣ်ကွၢ် ခံဒီးသ့ၣ်ပျၢဝၣ်ပျၢအလီၢ်အကျဲသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးတၢ်ကဟုက ယၢ်က့ၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတၢ်မဲအါကလုာ်ဖဲအဝဲသ့ၣ်ကီၢ်ပူၤန့ၣ် လီၤ. တၢ်မၤအလုၢ်လၢ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီးဘူးစဲလိာ်အသးဘူးဘူးတၢ်တၢ်ဒီးတၢ် သံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤက့ၤန့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၤ ဒ်ယုၢ်ကတၢ်မၤကျဲအိၣ် ဝဲအသိးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ကဟုကယၢ်က့ၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတ ၀၁, တၢ်မူအါကလုာ်, ဒီးလၢတၢ်ဒီးဆိသး, တြီဆၢဒီးယုၣ်လီၤ ဘျါလီၤကွၢ်တၢ်ကသ့ၣ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲအတၢ်ဒိဘၣ်သ လၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ဘိမုၢ်စၢဖျိၣ်ကရၢဒီးထံၣ်ကီၢ်ခိၣ်နၢ်လၢ ဟီၣ်ခိၣ်ဒိဘၣ် မ့ၢ်စးထီၣ်ကိးသတြီထီၣ်ဝဲဒၣ် “န့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ် တဖၣ်တၢ်ယုၣ်လီၤဘျါလီၤအစၢ” ဘၣ်ဆၣ်, မ့ၢ်လၢကညီ ပျၢထူလံၤဖဲသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်တခီ လုၢ်လၢ်တၢ်ဖဲးတၢ်မၤလၢအ

အိၣ်ဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤအမိၢ်လံၤမိၢ်ပျၢ ဒီးတၢ်အနီၢ်အသံးတခီ တၢ်မူထွဲမၤထွဲတ့ၢ်လံၤအိၢ်အစၢတဖၣ်အစၢလံၤန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကွၢ်နီၣ်ကွၢ်ယါမူခိၣ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤ တၢ်လဲၣ်တရံးအသးအဖီခိၣ်, ကညီပျၢထူလံၤဖဲဖဲစၢတ့ၢ်အ ကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်စံးဝဲဒၣ်လၢ

- ဖဲသ့ၣ်လၢၣ်ဝၣ်လၢၣ်အဒီးမ့ၢ်စၢထီၣ်လံၤန့ၣ်ယဲထံ (မူခိၣ် ထံလၢအဟဲလီၤအဆိကတၢ်) ကတုၤယီၤတီၢ်န့ၣ်လီၤ.
- ဒီးဝၣ်ဒိၣ်အလၢၣ်မ့ၢ်ဒီးစၢထီၣ်လံၤန့ၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါဒီးဟံ ကၢ်ပာ်ကျၢသ့ၣ်လံၤ တၢ်စူခါအကတီၢ်ကတုၤအိၣ်ယီၤ လံၤန့ၣ်လီၤ.
- လၢန့ၣ်အမဲာ်ညါ, ဖဲလါအခိၣ်ထံးတလါ (ကညီလါ မ့ၢ်သလ့ၤလါ ဒီးမ့ၢ်လၢအဲကလံးလါတခီမ့ၢ်ယန့ၣ်အါ ရံၤ) အခိၣ်ထံး (၁) သီမူခိၣ်မ့ၢ်စူန့ၣ် တၢ်ကစူအါဒီး တလါ ဒီးမူခိၣ်မ့ၢ်စူန့ၣ် တၢ်စူကစူဝဲန့ၣ်လီၤ.
- ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကွၢ်နီၣ်ကွၢ်ယါမူခိၣ်မူထံတၢ်မၤအသးအ ဖီခိၣ်, ပျၢထူလံၤဖဲသ့ၣ်တဖၣ်စံးစ့ၢ်ကိးဝဲဒၣ်လၢတအၢနၢ် သၢ်မ့ၢ်သၢ်တုၤအမ့ၢ်အခိၣ်ထံးန့ၣ် တၢ်ကစူဆိဒီးတၢ် ကစူဒိၣ်ဝဲ, ဒီးတအၢနၢ်သၢ်မ့ၢ်သၢ်ဖဲအခိၣ်အစိးခံတ ခီ တၢ်ကစူအါလၢန့ၣ်အကတၢ်တခီပူၤန့ၣ်လီၤ. မူခိၣ် မ့ၢ်စူဒီးန့ၣ်ဒီးန့ၣ်တပယုၢ်ပီလၢသၢသီအတီၢ်ပူၤန့ၣ် တၢ်ဆူး တၢ်ဆါသ့ၣ်တဖၣ်ပိာ်ထွဲထီၣ်အခံန့ၣ်လီၤ.

ယုၢ်ဟဲန့ၣ်လီၤအိၣ်ဒီးမၤဟးဂီၤလီၢ်ကဝီၤပျၢထူလံၤဖဲ အဘုအဟုတခီ ကဲထီၣ်အသးခိဖျိလၢဝၣ်ကလီၤအယိန့ၣ် လီၤ. လၢတၢ်ယုၣ်လီၤဘျါလီၤကွၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိးအံၤအဂီၢ်, ထူ လံၤတၢ်မၤကျဲခိၣ်သ့ၣ်လၢစၢတ့ၢ်ကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်မၤ

2 <https://www.iucn.org/resources/issues-brief/ensuring-effective-nature-based-solutions>

ညီနုအိတခိပၣ်ယုၣ်ဝဲဒၣ်ဒီး တၢ်ဒီးထုဒီးထးလၢအဝဲသ့ၣ် အစးသဂျၢန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဒီးထုအမဲၣ်ညါဒ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်စ့ၢ် တၢ်နၣ်ဒ်ခရံၣ်ဖိအိၣ်ဝဲအသိး အဝဲသ့ၣ်ဒုၣ်တၢ်အိၣ်ဒီးဘါထု ကဖၣ်လၢတၢ်သညးသပျၢအပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ထွဲဒီးသံမိၢ်ပီၤလီၤအိၣ်ဘုတခိ လီၢ်ကဝီၤပုၤထု လံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်ပဲၣ်ကဝီၤန့ၣ်ဝဲအလီၢ်တကဝီၤဒီးဒုၣ်တၢ်အိၣ် ဒီးဘါထုကဖၣ်ဒီးစံးဝဲ, “သံမိၢ်ပီၤကအိၣ်တနီၤဒီးအကစၢ် (ခးကစၢ်) စ့ၢ်ကိးကအိၣ်ဘၣ်က့ၤတနီၤ ဒ်သိးသံမိၢ်ပီၤအ သုတသးအါထီၣ်အလီၢ်လၢတဂ့ၤန့ၣ်လီၤ”.

န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်တတၢ်တနီၤဒ်အမ့ၢ်ကလံၤမ့ၢ်မ့ၢ်လီၤတခိ အဝဲသ့ၣ်ဖံၣ်ဟုသးဒီးညၣ်အုၣ် ဒ်သိးတၢ်ကမၤစၢ်လီၤက့ၤက လံၤမ့ၢ်အသဟီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤဆိတမံၤဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကွၢ်နီၣ်ကွၢ်ယါမုၢ်ခိၣ် မုၢ်ထံတခိမ့ၢ်ဝဲဒၣ် ဝၣ်မံၤတမ့ၢ်လၢအအိၣ်ဝဲဝၣ်မံၤပၤခိၣ်သဝီ ပူၤန့ၣ်လီၤ. ဝၣ်မံၤတကဝီၤအံၤ အိၣ်ဒုၣ်လၢတၢ်ဘၣ်တုၤလၢပူၤ လံၤလံၤန့ၣ်လီၤ. ပုၤတသ့ၣ်လီၤအိၣ်နီၣ်တဂၤဘၣ် ဒီးအတၢ်လီၤ ဆိတမံၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ ဝဲဝၣ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ကလီၤန့ၣ် ဝၣ် မံၤတကဝီၤအံၤတကလီၤနီၣ်တဘျီဘၣ်န့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤပုၤ ထုလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်ပၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ်လၢ ဝဲဝၣ်မံၤတမ့ၢ်အံၤအ လၢၣ်မ့ၢ်ဒီးစၢ်ထီၣ်လံၤန့ၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါဘၣ်လၢ တၢ်စ့ၢ်လီၤမ့ၢ် မ့ၢ်နီၣ်နီၣ်လံၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်လဲၤခိဖျိဒီးတၢ်ကွၢ်နီၣ်ကွၢ်ယါဒ်အံၤ မၤအသးတီဝဲတုၤမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ထုလံၤတၢ်ကွၢ်နီၣ်ကွၢ်ယါဘၣ်ထွဲဒီးကလံၤမ့ၢ်က လီၤစ့ၢ်ကိး မ့ၢ်တၢ်တခါလၢလီၢ်ကဝီၤပုၤထုလံၤဖိဖဲစိတုၤဒၢ ကီၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်တီၢ်နီၣ်ဖံးယၢ်ဒီးမၤလိၤန့ၢ်အိၣ်လၢအမိၢ်ပၢ်ဖံ ဖုၤလၢညါတစိသ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပစံးတၢ်အသိး.

သ့ၣ်ကပၤသ့ၣ်ဒီးတကဝီၤသ့ၣ်မ့ၢ်အါ ဒီးတၢ်သ့ၣ်မ့ၢ်တုၤထီၣ် အဖၤလၢသ့ၣ်ခိၣ်ထံးန့ၣ်ကလံၤမ့ၢ်ကလီၤဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ် လၢယီၤလီၢ်ကျိတခိသၢန့ၣ်တဘျီထံးဒိၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

စိတုၤဒၢကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်အမိၢ်ပၢ်ဖံဖုၤလၢ ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်မၤလိၢ်ပိၢ်လိၢ်အဝဲသ့ၣ်ဒီးစံးဝဲ,

“ဖိလံၤသ့ၣ်ဒၢ, ထုပၢ်ဆၢၣ်ထုပၢ်ကီၢ်လဲၢ်. နမ့ၢ်တကဝဲၣ်ကတီၤဆိပၢ်တၢ်ဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ် န့ၣ် တၢ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်မ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်ဘၣ်ဖုးသတုၢ်က လၢန့ၣ် တၢ်ကီၢ်တၢ်ကဲသ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်နၢ်နး ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ”.

“ဖိလံၤသ့ၣ်ဒၢဖိၣ်ယဲၣ်တီၢ်ကျၢ်တီၢ်န့ၣ်ဖိၣ်အိၣ် ယံးယံး, နမ့ၢ်ဖိၣ်ထီၣ်ယဲၣ်တီၢ်ကျၢ်တီၢ်ယံးယံးန့ၣ် နတသ့ၣ်ဝံၤလီၤဒ်ဘၣ် ဒီးနကအိၣ်ဘၣ်အိၣ်ဘၣ်ထီ ဘိ ဒီးတၢ်အိၣ်ကူအိၣ်လၢကအိၣ်ဒီးနၢ်န့ၣ်လီၤ”.

တၢ်သိၣ်လီၤဖိသိၣ်လီၤလံၤဒ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်ဒုးသ့ၣ်နီၣ် ထီၣ်ဒီးတကတီၢ်ပီၤ ဒုးဖုသ့ၣ်ထီၣ်က့ၤကညီပုၤထုလံၤဖိဖဲစိ တုၤဒၢကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကအိၣ်ကဝဲၣ်ကတီၤဆိပၢ်အသးလၢ ခိၣ်တယၢ်တၢ်ပိးတၢ်လီၤလၢအလိၣ်နီၣ်နီၣ် လၢတၢ်မၤမ့ၢ်မၤဝဲ ဒီးတၢ်အိၣ်မိၢ်ပျၢဒ်အမ့ၢ်ဘုဟုသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် ဒီးဆိၣ်သရု ထီၣ်စ့ၢ်ကိးအဝဲသ့ၣ်လၢကဘၣ်မ့ၢ်ပုၤရပုၤဆါ ဒီးအဲၣ်ဖံးအဲၣ် မၤတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

မိလုပာ်လာ်တာ်လုာ်အိၣ်သးသမူကျိကျဲ

စီတုဒါကီၣ်ဖိကီၣ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ် တာ်လုာ်အိၣ်နီၣ်ခိသးသမူအခိၣ်သ့ၣ်မ့ၢ်တာ်မအိၣ်ခး (တာ်ကူၣ်အိၣ်ခးဖဲးအိၣ်ခး), တာ်သ့ၣ်အိၣ်သး ဇီးနံၤထီတာ်သ့ၣ်တဖျးကျဲၣ်ကျိလာ်ကုပုာ်ပုာ်ဖဲအမ့ၢ် မာ်အံး, မာ်ကူး, တူၢ်ရ့ၣ်, သဘျုၣ်, ခိဖံၣ် (ကၣ်ဖံၣ်), လၣ်ဖး, သၣ်ကပၤ, ပနီကျဲ, သၣ်ဟီ, နဲးဇီးတာ်ထုၣ်တာ်ဘိလာ်အဂုၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲလါမာ်ရး (သ့ကီလါ) တာ်ကီၣ်ခါလါအဆၢကတီၢ်န့ၣ်, လီၢ်ကဝီပုၤထုလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်ကတဲာ်ကတီၢ်ဆိဟ်အသးလာ်တာ်အိၣ်မိၢ်ပုၤလာ်တနံၣ်အတီၢ်ပုၤဖဲအမ့ၢ် ဘု, အံသၣ်, ညၣ်အုၣ်, ဇီးကတီၢ်ဟ်ခးပုၤပုၤန့ၣ်ဆၢၣ်တာ်အိၣ်တာ်အိၣ်အမ့ၢ်တန့ၣ်သၣ်ဆံၣ်, ဘီၣ်ဃု, ဘီၣ်ဆံၣ်, ပထိးသၣ်ဃု, သဘၣ်ဆၢ, သဘၣ်ဆံၣ်ဇီးမိၢ်ဟဲသၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဖဲသိးအဝဲသ့ၣ်လဲၤခိဖျိတာ်တတၢ်တနါ တာ်ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲာ်တမံၤလာ်လာ်ကနီၣ်ကသ့ဝဲအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲလုလာ်တာ်ဖဲးခးဖဲးသံၣ်တာ်ဖဲးတာ်မအိးတာ်လဲၤတရံးအသးအိၣ်ဝဲအသိး, တာ်ဟ်ပနီၣ်တာ်ဖဲးအိၣ်ခးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တာ်လီၢ်တာ်ကျဲအိၣ်ဝဲဒၣ်ခံကလုာ်လာ်အမ့ၢ် ကီၢ်ဘွၣ်ခိၣ်ဇီးကနာထံးန့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ထုၣ်တာ်လီၢ်တာ်ကျဲဖဲကီၢ်ဘွၣ်ခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် တာ်ဖဲးတရံးအီၤအစၤကတၢ် (၇) နံၣ်တဘျီ, ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်ဖဲကနာထံးတာ်လီၢ်တာ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်တခိ တာ်ဖဲးတရံးအီၤအစၤကတၢ် (၁၅) နံၣ်တဘျီန့ၣ်လီၤ. ဖဲကညီဒီကလုာ်စၢဖျိၣ်ကရၤ-ခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်ဇီးကီၢ်ပယီပဒိၣ်မၤတၢ်ပတုာ်တာ်ခးဝံၤအလီၢ်ခံ, ခိဖျိတာ်လဲၤတာ်က့ၤ, တာ်ဝံစိာ်တီဆုၤ, တာ်ဆဲးကျိးဆဲးကျးဇီးကျဲကပိၤဂုၤထီၣ်ညီထီၣ်အယီ, စီတုဒါကီၣ်ဖိကီၣ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ် မၤစၤလီၤတာ်ဖဲးအိၣ်ခးဖဲးအိၣ်သံၣ် ဇီးမၤအါထီၣ်က့ၤအဝဲသ့ၣ်နီၣ်ခိတာ်လုာ်အိၣ်သးသမူတာ်ဖဲးတာ်မၤလာ်တာ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိတာ်လာ်ပုၤပုၤဖဲအမ့ၢ်မာ်အံးဇီးတူၢ်ရ့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲသိးတာ်ဟံးဃာ်ကၤဃာ်ထုလံၤတာ်ခဲတာ်သၣ် ဇီးလုာ်လာ်တာ်ဖဲးတာ်မၤလာ်တာ်ဖဲး

နံၤထီတာ်သ့ၣ်တဖျးကျဲၣ်ကျိလာ်ပုၤပုၤဖဲအမ့ၢ်သီသံၣ်တီအုပုၤထုလံၤဖိကရၢ်

တၢ်ထုၣ်တၢ်ဘိၣ်လၢတၢ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိၣ်ယုၣ်အိၣ်ဖဲခးပုၤ

ဖိၣ်ဂီၤဖိၣ်ဘိၣ်လၢတၢ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိၣ်ယုၣ်အိၣ်ဖဲခးပုၤ

ခုးဖဲးသံင်အသုတလီမာ် ဒီးအစာသုတလီတူင်ကွံင်တဂူ အဂီၢ်, စီတုဒါကီၢ်ဖိကီၢ်လံးသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်မူမထွဲဒီးဟံပ နီၣ်ဒီးတံးဖဲးခုးဖဲးသံင်ဒ်အမ့ၢ် အဝဲသ့ၣ်တံးလုၢ်အိၣ်သးသ မူအဂံၢ်ခိၣ်သ့ၣ်တခါအသိးန့ၣ်လီၤ.

န့ဆၢၣ်တံးသ့ၣ်တံးဖျးအကျဲလၢအမ့ၢ်တံးမအိၣ်ခုး အံၤ တံးတသ့ၣ်ထဲတံးအိၣ်မိၢ်ပျါလၢအမ့ၢ်ဘုတကလုာ်ဇိၤ ဘၣ်. ဖဲးတလီၢ်အပူၤ တံးဒီးတံးလၢၣ်, တံးချံတံးသၣ်, တံး တံာ်တံာ်ပျါ, ဒီးတံးနာမူနာဆီၣ် အကလုာ်ခဲလၢာ် (၃၄) ကလုာ် ဒီးဖိအကလုာ် (ဒ်အမ့ၢ်ဖိဂီၤ, ဖိဘီ, ဖိကီၤလၢ, ဖိသံင်ဖဲ, ဖိကဝီၤ, ဖိထူ, ဖိစ့) သ့ၣ်တဖၣ် တံးသ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိအီၤတပူၤ ယီဖဲးခုးပူၤန့ၣ်လီၤ. တံးလၢပူၤထူလံးဖိဖဲစီတုဒါကီၢ်သ့ၣ်တ ဖၣ် သ့ၣ်ညီန့ၢ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ်ပၣ်ဃုာ်ဒီးသဘၣ်, ပထိး, တ ကီၤသၣ်, ဒံသၣ်, ခိခါသၣ်, တုလုတက့သၣ်, လုာ်ခုသၣ်, လုာ်သၣ်, ထံလုာ်, ခုၣ်, တယီ, တအ့, ဘိးက့ၣ်တံာ်, န့ၣ်, ဘုခု, ဟီၣ်ဝီၤ, နီၣ်ဝီၤတပျါ (ဘုမိၢ်ပျါ), ဖိယဲ, ဖျးဆံၣ်ဒီး, မိၣ်ဟဲသၣ်, ဘီဘၣ်သၣ်, သ့, ပုၤ, ဘီဘၣ်နါရီ, သန့, သနီ, အါရီၢ်, ဘဲဆံၣ်, ဟီၣ်တံာ်ဒီး, ဟီၣ်တံာ်ထံ, ဟီၣ် တံာ်သ့, ဟီၣ်ဖုံ, ပါဒွါဒိ, ဆံၣ်ပျါပြးသ့ၣ်တဖၣ် တံးသ့ၣ် ကျဲၣ်ကျိအီၤတပူၤယီဖဲးခုးပူၤ တုမုာ်မဆါတန့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘုအကလုာ်လၢပူၤထူလံးဖိသ့ၣ်ညီန့ၢ်အီၤဖဲးအခုးပူၤ ခဲလၢာ်အိၣ်ဝဲဒၣ် (၁၁) ကလုာ်ဒ်အမ့ၢ် ဘုဂီၤဘုၣ်, ဘုသိၣ်, ဘုပျါ, ဘုပျါသ့ၣ်, ဘုဘီ, ဘုကဟံ, ဘုဖိပြံ, ဘုအနါရျံ, ဘုထီ, ဘုမုာ်ကံၣ်, ဒီးဘုကီၤလၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့မုာ် လၢပအံလၢတံးသ့ၣ်အီၤလၢခုးပူၤတခီအိၣ်ခဲလၢာ် (၄) ကလုာ် ဒ်အမ့ၢ်ပအံက့, ပအံကံာ်စီ, ပအံဘုသိၣ်, ဒီးပအံသ့ၣ်တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢကညီပူၤထူလံးဖိသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, တံးသ့ၣ်

ကျဲၣ်ကျိဖိအကလုာ်ကလုာ်လၢခုးပူၤသံင်ပူၤစ့ၢ်ကီး အိၣ်ဒီး အဂ့ၢ်အကျိလီၤတံာ်လီၤဆဲး ဒီးမ့ၢ်တံးမလုလၢတခါလၢ တံး မူထွဲမထွဲတုာ်လံးအီၤအစီတဖၣ်အစီန့ၣ်လီၤ. တံးဂ့ၢ်အခိၣ် ထံးခိၣ်ဘိလၢပူၤဖဲးအိၣ်ခုးသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ဝဲဖိအကလုာ်က လုာ်ဖဲအဝဲသ့ၣ်ခုးပူၤသံင်ပူၤတခီမ့ၢ်ဝဲ တံးဒီးသဘက့ပူၤကညီ လၢတံးမုာ်သ့ၣ်တံးမုာ်ဟံအတံးမပျံမဖုးသ့ၣ်တဖၣ်အယီန့ၣ် လီၤ. ဖဲတံးမုာ်သ့ၣ်တံးမုာ်ဟံလုၤမပျံမဖုးပူၤကညီအဆၢကတီၢ် အဝဲသ့ၣ်ဟဲက့စံၣ်အိၣ်က့ၤလၢအခုးပူၤ မ့ၢ်လၢဖဲတံးတယၣ် သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ထံၣ်ဘၣ်ဖိတဘျီယီတံးဆူၣ်မဲာ်က့ၤနါဘၣ်အီၤ အယီ ပျံဝဲဒၣ်ဒိၣ်မးဒီးဆဲးလုၤပူၤကညီတဘျီလၢာ်ဘၣ်န့ၣ် လီၤ. လၢန့ၣ်အမဲာ်ညါ, ဖိအကလုာ်လၢတံးသ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိယုာ် အီၤဖဲးခုးပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒီးသဘစ့ၢ်ကီးတံးယုးတံးဟံဒ်ပစံးတံး အသိး ဖဲဘုထီၣ်အထီၣ်ပျါအဆၢကတီၢ် ဖိသ့ၣ်တဖၣ်မဲထီၣ် ပျါထီၣ်တပူၤယီဒီးဘုန့ၣ်လီၤ. လၢတံးယုးတံးဟံသ့ၣ်တ ဖၣ်ကအိၣ်ဂီၤဘုအလီၢ် အဝဲသ့ၣ်လိာ်ဝဲဒီးစူးအိၣ်ဖိအထူး အစီအယီ ကဲထီၣ်တံးဒီးသဘလၢဘုအဂီၢ်ဖးဒိၣ်ညါန့ၣ်လီၤ.

ဘု, ပအံ, တံးအိၣ်တံးအီၤလၢတံးသ့ၣ်ကျဲၣ်ကျိအီၤဖဲ ခုးတလီၢ်အပူၤ

ဘုအကလုာ်	၁၁
ပအံ	၄
တံးဒီးတံးဘၣ်, တံးနာမူနာဆီၣ်, တံးတံာ်တံာ်ပျါ	၃၄
ဖိအကလုာ်	၇

ပျူထူလံဖိတ်သိင်္ဂတိသီတိဘျာဒီးတင်္ဂတိုတိုထူဘဉ်သးဒီးတင်္ဂကူးစးဖဲသံဉ် (တင်္ဂဖဲစးဖဲသံဉ်)

- ပျူကူင်စးဖဲစးဖိတဂလ်လ်ကဘဉ်တံမ့တိဖဉ်တိ လာတင်ဒီသဒီးတင်္ဂတြိဆာမ့အူသုတအိဉ်တင်္ဂတဂူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.
- ပျူကူင်စးဖဲစးဖိတဂလ်လ်တဘဉ်ဖဲတဲာ်မ့ၣ်ကစာ်ဒီးပျူအသရူသ့ၣ်တဖဉ်ဘဉ်. (မ့ၣ်ကစာ်စံးတင်္ဂန့ၣ်မ့ၣ်ဝဲ မ့ၣ်အူလပျူဒွဲၣ်လဲးဆိအီၤတချူးလာတင်္ဂကီၢ်ဒိဉ်ဒ်ဘဉ်အဆာကတီၢ် ဒ်သိးဒီးပျူဆူးစးအခါတဘဉ်ယိဉ်သုတအိဉ်လာမ့ၣ်အူကအိဉ်လဲးပျူတဂူအဂီၢ်)
- ဖဲတင်္ဂဖဲစးဖဲသံဉ်အဆာကတီၢ်, တင်္ဂတဘဉ်ဖဲထံကပျူဒီးထံမဲာ်ကလာတင်္ဂလီၢ်တင်္ဂကျဲသ့ၣ်တဖဉ်ဘဉ်. အလီၢ်အိဉ်လာတင်္ဂကဘဉ်ဟံဘာဝီ (ဟံကဝီၤန့ၣ်အလီၢ်) မျီမျီၤနီၢ်နီၢ်န့ၣ်လီၤ.
- လာစးတလီၢ်အပူ, တင်္ဂကဘဉ်သ့ၣ်ကျဲၣ်ကျီထူလံတင်္ဂချံတင်္ဂသဉ်, တင်္ဂတံတင်္ဂပျီၢ်, တင်္ဂဒီးတင်္ဂလဉ်, ဒီးတင်္ဂနာမူနာဆီအကလုာ်ကလုာ် ဒ်မိာ်ပာ်ဖဲဖုလညါသ့ၣ်တဖဉ်မတော့ဝဲအသိးန့ၣ်လီၤ.
- ဖဲတင်္ဂကူင်စးဖဲစးအဆာကတီၢ်, တင်္ဂတဘဉ်ကျီသ့ၣ်ဒု, လီၤဆိဒ်တင်္ဂသ့ၣ်ဒုလာအအိဉ်ဖဲသ့ၣ်စိးခံသ့ၣ်တဖဉ်ခဲလင်ဘဉ်. အလီၢ်အိဉ်လာတင်္ဂကဘဉ်ဟံတော့သ့ၣ်ဒုအစိးခံ ဒ်သိးထိဉ်ဘံဃာ် (ထိဉ်ဘုဃာ်) ဟဲက့ၤစီၢ်လီၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.
- တင်္ဂတဘဉ်ထူအလီၢ်အကျဲဒ်အမ့ၢ်တင်္ဂသ့ၣ်ခိဉ်, လိဒိဉ်, မိ လာအမ့ၢ်ဆဉ်ဖိကီၢ်ဖိအိဉ်ဆဉ်အလီၢ်သ့ၣ်တဖဉ်တင်္ဂတဘဉ်လဲးကူင်စးဖဲစးဘဉ်. ဒ်ပျူထူလံဖိတ်သိဉ်တင်္ဂထူဒီးတင်္ဂန့ၣ်အိဉ်ဝဲအသိး, တင်္ဂမ့ၢ်လဲးမအိဉ်ဘဉ်ဖုးဖဲတင်္ဂလီၢ်တင်္ဂကျဲဒ်အံၤသ့ၣ်တဖဉ်တခီ ဘုတဂူ, စးကသ့ၣ်ကမအသး, ဒီးတုၤဒေဉ်လဲာ် ဟံဉ်ယီကဘဉ်ကွၢ်ဆဉ်မဲာ်ဒီးတင်္ဂကီၢ်တင်္ဂခဲသ့ၣ်တဖဉ်န့ၣ်လီၤ.
- ဒ်တင်္ဂတဘဉ်ထူအိဉ်ဝဲအသိး, ပျူတဂလ်လ်ဖဲအဒွဲၣ်စးဝံသသီအလီၢ်ခံ တဘဉ်လဲးန့ၣ်လီၤဆူအစးပူဘဉ်. မ့ၢ်လဲးဘဉ်ဝဲတခီစံးဝဲလာ ဘုကသ့ၣ်ဘုတဂူဘဉ်အယီ မအိဉ်ဘုတန့ၢ်ဂူဂူဘဉ်န့ၣ်လီၤ.
- ဖဲတင်္ဂလဲးကူင်စးဖဲစးလကျဲအဆာကတီၢ်, တခုဘီမ့ၢ်စံဉ်ကိးဒီးခီတဲာ်ကျဲဖဲနမဲာ်ညါန့ၣ် နတဘဉ်ဆဲးလဲးကူင်စးဖဲစးလကျဲဘဉ် ဒီးကဘဉ်ဟဲက့ၤဆူနအးတဘျီယီန့ၣ်လီၤ. အိဉ်ဘျးအိဉ်သါဝံမ့ၢ်ဆုဉ်ထီဉ်ကဒီးအသီတနံၤမး နလဲးဆူစးပူသ့န့ၣ်လီၤ.

- ဒ်ပုထူလံဖိအတၢ်နၢ်အိၣ်ဝဲအသိး, ကဆုဒီးဂုၢ်မ့ၢ်အိၣ်လၢစးပူၤန့ၣ် တၢ်တမၤအိၣ်လၢစးတလီၢ်န့ၣ်လၢဘၣ်. တၢ်မ့ၢ်ဆဲးဖဲဒီးဆဲးမၤအိၣ်ဒီးအီၤတခါ တၢ်ကီတၢ်ခဲကအိၣ်ထီၣ်တမံၤမံၤလၢဟံၣ်ပူၤယီၤပူၤ, ဒ်အမ့ၢ် တၢ်ဆူးတၢ်ဆါတၢ်မၤတံၢ်တၢ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.
- ဖဲတၢ်လဲၤကူးဘုဒီးထၢဖျိၣ်က့ၤဘုအဆၢကတီၢ်, ပုၤတမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တဘၣ်ခီတဲာ်ဘုအကဒိၣ်ဘၣ်. မ့ၢ်ခီတဲာ်ဘၣ်ဖုးဘုအကဒိၣ်တခါ ပုၤထူလံဖိသ့ၣ်တဖၣ်နၢ်ဝဲဒ်လၢ ဘုအကလၢကဟးကွံာ်ဒီးမၤအိၣ်က့ၤဘုတန့ၢ်လၢဘၣ်. မ့ၢ်လၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ် ဘုမ့ၢ်တၢ်အိၣ်မိၢ်ပျၢ်ဒီးတၢ်ဒိၣ်ဘုဒိၣ်ဟုအယီၤန့ၣ်လီၤ.

ပုၤထူလံဖိတၢ်မၤအိၣ်စးအလီၢ်အက့ၢ်ဖဲစီတုၤဒၢကီၢ်

နံ့ထိတ်သျှင်ကျင်ကျိတ်လၢဖဲစီတုဒၢကီၢ်

နံ့ထိတ်သျှင်ကျွဲကျိတ်လက်ပုပျံပျံ

လီကဝီကညီပျံပျံထူလံဖိဖိစိတုဒါကီသျှင်တဖၣ်
 ဒီးသန့စွာကီးအဝဲသျှင်နီၣ်ခိတ်လုၣ်အိၣ်သးသမူလၢနံ့ထိတ်
 တံၣ်သျှင်တံၣ်ဖျးသျှင်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. နံ့ထိတ်သျှင်တံၣ်ဖျး
 သျှင်တဖၣ်ပၣ်ယုၣ်ဒီးတုၣ်ရၣ်, မၢ်ကူး, သဲး, ပနဲၣ်, သၣ်က
 ပၤ, တန့, ကၣ်ပံၣ်, ယီၤ, ပနီၣ်ကျဲ, သယၢ်ဆံၣ်, တခိး,
 သယၢ်ဆၢ, ဒီးသဘျုၣ်လၣ်သျှင်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. နံ့ထိတ်
 သျှင်တံၣ်ဖျးဒ်အံၤတကလုၣ်အံၤဘၣ်တံၣ်သျှင်ညါစွာကီးအိၣ်
 အမ့ၢ် တံၣ်သျှင်ကျွဲကျိတ်လက်ပုပျံပျံ (agroforestry)
 န့ၣ်လီၤ. န့ဆၢတံၣ်သျှင်တံၣ်ဖျးသန့ဒ်အံၤတကလုၣ်အံၤဟ့ၣ်
 ထီၣ်တံၣ်ဘျးတံၣ်ဖျိၣ်အါမံၤဒ်အမ့ၢ် တံၣ်ဒိသဒါကဟ့ၣ်ကယၢ်
 က့ၤဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်ဟံၣ်ယီၤတံၣ်အိၣ်ကဒုအလီၢ်အကျဲလၢတံၣ်
 မူအါကလုၣ်အဂီၢ်, စိၣ်ကဖိထီၣ်ဒီးမၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤန့ဆၢ
 တံၣ်မူတၢတံၣ်မၤဒီးတံၣ်လဲၤတရံးသး, သ့ၣ်စီၣ်စီၣ်လၢအ
 ကဲထီၣ်က့ၤန့ဆၢဟီၣ်ချါအုၣ်သျှင်တဖၣ် မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤ
 ဟီၣ်ခိၣ်အထူးအစီၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ညါထွၣ်အဂီၢ်, မၤဂ့ၤထီၣ်
 က့ၤထံနိတ်အိၣ်ယၤ, ကၤယၢ်ဒီးမၤဘၣ်လီၢ်ဘၣ်စးက့ၤမူ
 ခိၣ်မူထံတံၣ်လဲၤတရံးအသး, ဒီးမၤလီၤကဆုၣ် (မၤစၢ်လီၤ)
 က့ၤတံၣ်ကသ့ၣ်ကသံးတံၣ်ဆီတလဲအသဟီၣ်ဒီးတံၣ်ဒိဘၣ်
 သလၣ် ခိၣ်ဖျိဆူးသဝံးယၢ်ကံၤသဝံးဘၣ်အဘၣ်သီဒ်အမ့ၢ်
 ခၣ်ဘိၣ်ဒ်အိၣ်စးလၢအဆီၣ်သရူထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကလၢ
 ထီၣ်သျှင်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢန့ၣ်အမဲၣ်ညါ, နံ့ထိတ်သျှင်
 တံၣ်ဖျးကျွဲကျိတ်လက်ပုပျံပျံအံၤ မၤဂ့ၤဒီးမၤဆုၣ်ထီၣ်က့ၤပူ
 မၤမ့ၢ်မၤဝဲဖိသျှင်တဖၣ်အနီၣ်ခိတ်လုၣ်အိၣ်သးသမူ, ဟံၣ်
 တဒုၣ် ယီၤတဘိကျိၣ်စုတံၣ်ဟဲန့ၣ်, တံၣ်အိၣ်ကူအိၣ်လၢဒီးတံၣ်

အိၣ်လၢအနီၣ်ဂံၢ်န့ၣ်ဘါသျှင်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.^၁ နံ့ထိတ်သျှင်
 ကျွဲကျိတ်လက်ပုပျံပျံအံၤ မ့ၢ်တံၣ်ဘျုၣ်လီၤတံၣ်ဂ့ၢ်ကိတ်မၤကျဲ
 ခိၣ်သျှင်အရူဒိၣ်တခါ ဖဲတံၣ်တတံၣ်တနီၣ်ဒီးတံၣ်ဆီၣ်သနဲးသျှင်
 တဖၣ်အဆၢကတီၢ်, ဒီးတကတီၢ်ယီၤကျိၣ်စုတံၣ်ဟဲန့ၣ်ခိၣ်ဖျိ
 နံ့ထိတ်သျှင်တံၣ်ဖျးကျွဲကျိတ်လက်ပုပျံပျံအံၤ မၤလၢထီၣ်ပျံထီၣ်က့ၤ
 လီၤကဝီပျံတၢတံၣ်လိၣ်တံၣ်လဲၤလၢအဂၤသျှင်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

“ခိၣ်ဖျိတံၣ်သျှင်ကျွဲကျိတ်လက်ပုပျံပျံအံၤတံၣ်ဘိအါမံၤဒ်အါက
 လုၣ်အယီၤ, တၢသ့တၢသ့ၣ်သျှင်တဖၣ်ဘိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်ဒီးဖိ
 ထီၣ်သ့ၣ်ထီၣ်အဆၢကတီၢ်တဒ်သိးလိၣ်အသးဘၣ်သျှင်တ
 ဖၣ်အံၤ မၤစၢ်လီၤကဝီပျံပျံပျံထူလံဖိသျှင်တဖၣ်လၢကျိၣ်စုတံၣ်
 ဟဲန့ၣ် (မၤပျဲအဝဲသျှင်ဟံၣ်ယီၤဒီးဖၣ်ကပူတံၣ်လိၣ်တံၣ်လဲၤ
 သျှင်တဖၣ်) တပယုၣ်ပီၤလၢဒိတန့ၣ်တံၣ်လုၣ်အိၣ်သးသမူအ
 တံၣ်လဲၤတရံးအသးန့ၣ်လီၤ”.

လၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘၣ်ပတီၢ်, နံ့ထိတ်သျှင်ကျွဲကျိတ်
 တံၣ်လက်ပုပျံပျံပျံပျံအံၤ ဘၣ်တံၣ်သျှင်ညါဟံၣ်ပနီၣ်အါထီၣ်
 အိၣ်ကူၢ်ကူၢ်ဒ်အမ့ၢ် ယုၣ်ကတံၣ်ပၤဆုၣ်ရဲၣ်ကျဲဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်
 အက့ၢ်အဂီၢ်တခါအသိး လၢတံၣ်ကတဲၣ်ကတီၢ်ဒိဆိသးဒီး
 တံၣ်မၤလီၤကဆုၣ်ကွံၣ် (မၤစၢ်လီၤကွံၣ်) တံၣ်ကသ့ၣ်ကသံး
 တံၣ်ဆီတလဲအတံၣ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး, ဒီးတကတီၢ်ယီၤ မၤဆုၣ်
 ထီၣ်က့ၤတံၣ်အိၣ်ကူအိၣ်လၢ လၢပူမၤမ့ၢ်မၤဝဲဖိသျှင်တဖၣ်အ
 ဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ထွဲဒီးတံၣ်မၤလီၤကဆုၣ် (မၤလီၤစၢ်) တံၣ်
 ကသ့ၣ် ကသံးတံၣ်ဆီတလဲ အတံၣ်ဒိဘၣ်ထံးအဖိခိၣ်, ဖဲ
 (၂၀၁၉) နံၣ်အတီၢ်ပူန့ၣ် ပဒိၣ်ဘျးစဲကရၢလၢတံၣ်ကသ့ၣ်
 ကသံးတံၣ်ဆီတလဲအဂီၢ် (IPCC) လၢအအိၣ်လၢဘိမုၢ်စၢ
 ဖျိၣ်ကရၢအတံၣ်ပၤတံၣ်ဆုၣ်အဖိလၢ် ဂဲၤစံးဂဲၤကတီၢ်ဒီးပၢ်ဖျါ

^၁ https://siwi.org/wp-content/uploads/2020/02/Agroforestry-for-adapation-and-mitigation-to-climate-change_web.pdf ၃၁

ထိပ်စွဲကီးနံ့ထိတ်သျှင်တုးဖျးကျဲကျဲလုကုယုပုအံ၊ မဇာလီ၊ မုတမုာ် ထုးကွဲာ်ဟံာ်ခဲာ်ထံကလုအကဲာ်သဝံ (GHGs) ခိဖျိသျှင်ပုာ်အတုးစူးသဝံး၊ ဟံာ်ကီးဒီးဟံာ်ဖျိာ်ယာ်တုာ်သဝံဘာ်အာဘာ်သီအသံးအကဲာ်သျှင်တဖာ်ဖဲအထျှင်အဒုအတြာ်သျှင်တဖာ်အလီ (biomass) ဒီးကဲာ်သဝံဘာ်အာဘာ်သီအမုာ်ခဲာ်ဘိာ်သျှင်တဖာ် ကုလီဖးဆုဟီာ်ခိာ်ညာ်ထျှင်ကျါ (carbon sink) သ့ဝဲဒုာ်ဂုဂုန့ာ်လီ။^၉ န့ဆာ်တုာ်သျှင်တုးဖျးသန့အံတကလုာ် ငးအိာ်ထိာ်တုာ်ဖျိာ်အါမံ၊ င်အမုာ် ယုာ်ကတုာ်ဟဆုာ်ရဲာ်ကျဲသျှင်ပုာ်ဝဲာ်ပုာ်၊ တုာ်ဒီသဒါမဂုထီကုဟီာ်ခိာ်အထုးအစီ၊ ဒီးတုာ်သံာ်ခွဲာ်ကတီးကုန့ဆာ်တုာ်မုတဝါသျှင်တဖာ်န့ာ်လီ။

ဟီာ်ခိာ်ကပံာ်တုာ်လီာ်တုာ်ကျဲလုကုယုပုအံ၊ အံတကလုာ်အံအဂီာ် တုာ်ယုထုဟီာ်ခိာ်အမုာ်ထံကာ်နံ၊ သျှင်ပုာ်တုာ်လီာ်တုာ်ကျဲလုကုအခုာ်၊ တုာ်လီာ်လုကုမိာ်ဘိထံညီအလီန့ာ်လီ။ တုာ်လီာ်အံသျှင်တဖာ် မုာ်တုာ်လီာ်လု

ဟီာ်ခိာ်ညာ်ထျှင်ဒီးဟီာ်ခိာ်အထုးအစီဂုအလီာ်အလီန့ာ်လီ။ န့ဆာ်တုာ်သျှင်တုးဖျးကျဲကျဲအံ၊ တုာ်မဇာတုာ်လံအံ၊ စးထိာ်လုမိာ်စိာ်ပာ်ယုာ်လံလံတုာ်မဆါတနံအံန့ာ်လီ။ င်န့ာ်အသိး၊ မာ်အံးလုအမုာ်ပုာ်ပုာ်တုာ်သျှင်တုးဖျးကျဲကျဲတကလုာ်စွဲကီး မုာ်နီာ်ခိာ်တုာ်အိာ်သးသမုအခိာ်သျှင်အကျါတခါလုစိာ်တုာ်ဖိလံသျှင်တဖာ်အဂီာ်န့ာ်လီ။ တုာ်သျှင်တုးဖျးအံတကလုာ် တလိာ်လုတုာ်ကဘာ်ကုာ်လီ။ ဒီးဖဲပျိသျှင်ပုာ်တုာ်လီာ်တုာ်ကျဲဘာ်၊ အခိာ်တလိာ် တုာ်ကဘာ်သျှင်အီလုသျှင်ကတုာ်ကတုာ်အဖိလံန့ာ်လီ။ င်လီာ်ကဝါပုထုလံဖဲအတုာ်လဲခိဖျိလုတုာ်သျှင်တုးဖျးတုာ်ဖဲတုာ်မသျှင်တဖာ်အဖိခိာ်ဟံာ်ဖျါဝဲအသိး၊ မာ်အံးအံတုာ်သျှင်လီ။ အီ (၄) နံာ်ဝံအလီာ်ခဲ တုာ်လဲဖဲဆါအီသ့ဝဲဒုာ်န့ာ်လီ။ မာ်အံးတုာ်သျှင်တုးဖျးအံ၊ လီာ်ကဝါပုထုလံဖဲသျှင်တဖာ်စးထိာ်သျှင်ပုာ်အီအဲသျှင်မုာ်ကျဲဝဲကွဲာ်ဒီးနီာ်ခိာ်တုာ်အိာ်သးသမုအခိာ်သျှင်တခါတသိးဖဲ (၁၉၉၀) နံာ်ဆံဖျိာ်န့ာ်လီသီအပုအတုာ်လံလံလံန့ာ်လီ။

မာ်အံးမုာ်စိာ်တုာ်ပုထုလံဖဲတုာ်လုာ်အိာ်သးသမုအကျါတမံ

^၉ https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/4/2019/12/02_Summary-for-Policymakers_SPM.pdf

တၢ်န့ၢ်ဘျူးန့ၢ်ဖှိၣ်လၢသ့ၣ်ပှၢ်ဒီးတၢ်အိၣ်ယၢၤဘၣ်ထွဲ သ့ၣ်တဖၣ်အဖီခိၣ်

သ့ၣ်ပှၢ်မ့ၢ်န့ၢ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤအလၢၢ်ဒိၣ်ပှၢ်ဒိၣ်အကျါတခါန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်မၤလီၤကဆၣ်ကွၢ်တၢ်ကသ့ၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲၣ်ခိၣ်ဖှိၣ်တၢ်စူးသဝံးယၢ်ကံၤသဝံဘၣ်အဘၣ်သီအမဲၣ်ညါ. သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်မၤသနၢ်လၢတၢ်ဒီသအကဟုကယၢ်ဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်ဟံၣ်ပီတၢ်အိၣ်ကဒုအလီၢ်အကျဲလၢဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအတၢ်မူအါကလုာ်အဂီၢ်အံၤ မ့ၢ်နီၣ်ဝံၣ်ခံတခါလၢစီတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤတၢ်ဒုးတၢ်ယၢၤဒီးစုကဝဲတၢ်သဘံၣ်သဘျီအဆၢကတီၢ်ဒၣ်လဲၣ်, သ့ၣ်ပှၢ်မ့ၢ်တၢ်အိၣ်ယၢၤအရူၤဒိၣ်နီၢ်နီၢ်လၢလီၢ်ကဝီၤပူၤထူလံၤဖဲသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ခိၣ်ရီၣ် (ခိၣ်ဆၢ) က့ၤပယီၤသုးမိၤစိရိၤအတၢ်ဟ့ၣ်လီၤတၢ်ကလုာ်လၢတၢ်ကဘၣ်လဲၤလီၤအိၣ်ဆိးဖဲတၢ်သုးဖှိၣ်အလီၢ်အဆၢကတီၢ်, စီတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢအဝဲသ့ၣ်သးသမူဒီးနီၢ်ခိတၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢအဂီၢ် လဲၤအိၣ်ကဒုလၢကုၤဒိၣ်ပှၢ်ယိၣ်ပူၤ လၢအပူၤဖျဲးဒီးဒုၣ်ဒါအတၢ်မၤတပျုၣ်တပျီ, မၤသံမၤဝီ, ဒီးတၢ်မၤအမၤသီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ယုၢ်မ့ၢ်ဟးဖျိလၢအနံၣ် (၄၀) အတီၢ်ပူၤ စးထီၣ်လၢပယီၤသုးမိၤစိရိၤဒုးယၢၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲလၢအမ့ၢ် “တဲၣ်လွံၢ်တဲၣ်” ဖဲ (၁၉၇၅) နံၣ်တုၤ (၂၀၁၅) နံၣ်အပူၤအတုၤအဆၢကတီၢ်, စီတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤလၢအတလဲၤယုၢ်လဲၤဟးဒီးလဲၤအိၣ်ကဒုလၢဒဲကဝီၤလၢကီၢ်ဆၢသ့ၣ်တဖၣ်ဝုၤဝီသုးလီၢ်သုးကျဲဖဲစီတုၤအကီၢ်ကုၤဒိၣ်ပှၢ်ယိၣ်ပူၤ ဒီးလၢလုၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်စီတုဒါကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဒုးသ့ၣ်ညါ အသိး, လၢစီတုဒါကီၢ်ပူၤအံၤ သ့ၣ်ပှၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်ခံကလုာ်ဒ် အမ့ၢ်ကီၢ်ဘျီခိၣ်ဒီးကနၢထံးသ့ၣ်ပှၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျိ ကီၢ်အံၤအိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးဖဲကစၢ်ခံကလိလိလၢအအိၣ်လၢ ပှၢ်ဒီးသ့ၣ်ပှၢ်ဝဲဒၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အယိ, မ့ၢ်တၢ်လီၤတတိၤလၢ မူခိၣ်မူထံတၢ်လဲၤတရံးသးဘၣ်လီၤဘၣ်စးဒီးတၢ်ခုၣ်ဒိၣ်မး ဖဲတၢ်ဂီၢ်ခါအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်လီၤကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိလၢ အပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်လီၤယုထံၣ်သ့ၣ်ညါတဘျီညါအံၤဟ် ဖျါဝဲအသိး, ဖဲစီတုဒါကီၢ်ပူၤအံၤ သ့ၣ်အကလုာ်ခဲလၢအိၣ် (၇၄) ကလုာ်. အဒိ သ့ၣ်ပဟံၣ်, ဖျ, ကျိကျၢၣ်, သၣ်ခိၣ် န့ၣ်, သ့ၣ်နံ, သ့ၣ်ခွါ, ဒီးအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အါမးန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢဝဲဒၣ်တခီအိၣ်ဝဲ (၁၃) ကလုာ်န့ၣ်လီၤ.

လီၤကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ် ဒိသဒါဒီးဟ်ပနီၣ် တၢ်လဲၤဟံးန့ၢ်ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲဒၣ်အလီၤတတိၤဖဲအဝဲသ့ၣ် အကီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤအံၤတၢ်ကိးအမံၤလၢကုၤဂီၤဒိ ဒီး မ့ၢ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲတတိၤလၢအအိၣ်လၢပှၢ်ဒီးကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ် ဝဲဒၣ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပှၢ်လီၤကဝီၤဖိသ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်မၤနီၣ်မၤပါအသိး, ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲဒၣ်လၢအဝဲသ့ၣ် လဲၤဟံးန့ၢ်ဒီးစူးကါအိၣ်ခဲလၢအိၣ် (၃၅) ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. လီၤကဝီၤအတၢ်န့ၣ်တၢ်ထူအိၣ်ဝဲဒၣ်လၢ ဖဲတၢ်မ့ၢ်လဲၤဟံးဒီး ထဲးန့ၢ်ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲဒၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဆၢကတီၢ် တၢ်ကဘၣ် ဟ့ၣ်တၢ်ခုၣ်တၢ်ကဘးအခိ ခိဖျိတၢ်ဘၣ်တၢ်လီၤစု (မ့တမ့ၢ်) ထူအကမူၣ်တစး မ့တမ့ၢ် သဘျုၣ်ယါတယါန့ၣ်လီၤ. ဒ်တၢ် န့ၣ်တၢ်ထူဒီးတၢ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲအသိး, တၢ်မ့ၢ်မၤထွဲအိၣ်ဒ်အံၤတ ခိ ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲဒၣ်အံၤတၢ်မ့ၢ်အိၣ် မ့တမ့ၢ် စူးကါအိၣ်န့ၣ် တၢ်ဆူးတၢ်ဆါသ့ၣ်တဖၣ်ဘျီကွံာ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ပှၢ်သ့ၣ်က

သးပှၢ်ဖဲစီတုဒါကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ယဲၤယုၤစ့ၢ်ကိးဝဲလၢတၢ်လီၤ အံၤမ့ၢ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲဒၣ်အိၣ်အါကတၢ်ဒီးဂ့ၤကတၢ်အလီၤတတိၤ အယိ တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢအမ့ၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒီးဆါ သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ဟဲက့ၤခိပတ်ဘၣ်တၢ်လီၤဝဲအံၤန့ၣ်အပူၤလီၤ ဘျီက့ၤဝဲခဲလၢန့ၣ်လီၤ.

တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢအအိၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ခဲ လၢအိၣ် (၂၉) ကလုာ်, ထီၣ်အကလုာ်ခဲလၢအိၣ် (၂၇) ကလုာ်, ဒီးမ့ၢ်လၢညၣ်တခီခဲလၢအိၣ် (၂၅) ကလုာ်န့ၣ် လီၤကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဟ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ် မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိဒ်အမ့ၢ်ခုၣ်ဘျ, တၢ်သ့, ထိးတိၤ, တၢ်ယိၤ, သယုာ်ပှၢ်, ယိၤဟီၣ်, တၢ်ဘီကိာ်ဒီးထံၣ်မံၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ဟီၣ်ခိၣ်ဒိဘျုးတၢ်ဟ်ပနီၣ်အိၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်မူအါကလုာ်လၢအ စၢအိၣ်လၢတၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်အပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အိၣ်ကဒုဖဲ စီတုဒါကီၢ်ပူၤဒီးန့ၣ်လီၤ. ထံၣ်ကျိထံကွာ်လၢအမူဒီးဟ်ထီၣ်ယုၤ လီၤဖဲစီတုဒါကီၢ်ပူၤခဲလၢအိၣ် (၁၂) ဘိ ဒီးမ့ၢ်ထံကျိလၢအ မူသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ထံကျိအမံၤသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ လုဘီလိာ်, ထံနံလိာ်, ဘီသးလိာ်, ကျိကျၢၣ်လိာ်, တၢ်အုးလိာ်, တီၢ် နါလိာ်, လုဘီဖိလိာ်, ပိာ်ဖးလိာ်, ကယဲၤလိာ်, တၢ်သ့စံၣ် လီၤပှၢ်အကျိ, ဘုကီၢ်သးကျိ, ဒီးချၢၣ်ထံကျိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် လီၤ. လၢတၢ်သံၣ်ခွဲၣ်ကတိၤက့ၤဒုၣ်ချံညၣ်ချံအဂီၢ် စီတုဒါ ကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ် ကတဲာ်ကတိၤဟ်ဂီၤယာ် ကွံတၣ် တတိၤ ဖဲလုဘီရိလၢအမ့ၢ်ထံလီၤဆူလၢအထီကတၢ် ဖဲစီ တုဒါကီၢ်ပူၤအံၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်စံၣ်စီတဲစီဒီးလုာ်လၢတၢ် န့ၣ်တၢ်ထူအလီၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်ခဲလၢအိၣ် (၇) တိၤ ဖဲ စီတုဒါကီၢ်ပူၤဒ်လီၤကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ညါထွဲ ဒီးယဲၤယုၤဝဲအသိးန့ၣ်လီၤ. စံၣ်စီန့ၣ်တၢ်န့ၣ်တၢ်ထူအလီၤ

ပှတဝတၢ်ရိၣ်ဖှိၣ်ယူဖိးသနူ (ပှတဝတၢ်မၤဒီးမၤကၢၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်တူၢ်န့ၣ်ခိၣ်ကဲတၢ်ဆိမိၣ်ဆိမးအဂံၢ်ထံး)

ကညီပှထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒီးလုာ်လၢသကဲၣ်ပဝးလၢအဂ့ၢ်အါမံၤလၢအအိၣ်ဖျါထီၣ်အသးဖဲလၢတၢ်အိၣ်သးအကလုာ်ကလုာ်အဖိခိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပဟ့ၣ်တၢ်အဒိအသိး, တၢ်မၤဒီးမၤကၢၣ်လိာ်သးလၢတၢ်ဘျီအးဘျီလီၤအဆၢကတီၢ်မ့ၢ်ဂ့ၢ်, တၢ်ဆဲးအိၣ်ခးအိၣ်အဆၢကတီၢ်မ့ၢ်ဂ့ၢ်, တၢ်ဖဲးခးဖဲးသံၣ်တၢ်ဖဲးတၢ်မၤတၢ်လဲၤတရံးအသးဒီးတကတီၢ်ညါအခါမ့ၢ်ဂ့ၢ်, ဒီးတၢ်အိၣ်မူး (တၢ်တုၤတၢ်ဖျါ) အဆၢကတီၢ်မ့ၢ်ဂ့ၢ် ပကထံၣ်ဘၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်မၤဒီးမၤကၢၣ်ဒီးတိၤစၢမၤစၢလိာ်သးလၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်သးအိၣ်နီၢ်နီၢ် လၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်ကွၢ်မဲၣ်ဒီးတၢ်နီၤဖးတၢ်တူၢ်ဆၢနီၤတမံၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤဒီးမၤကၢၣ်လိာ်သးအံၤ မ့ၢ်မ့ၢ်ဝါခိၣ်ပှဝါမဲလၢပှသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်အိၣ်မူမၤယုၤ, တၢ်သိၣ်ဖိဆိလံၤ, ဒီးထူသနူတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအရူၢ်အသးနီၢ်နီၢ်တခါ လၢအပၣ်ဖျါထီၣ်တၢ်အဲၣ်တၢ်ကွံၤ, တၢ်ဒိသ့ၣ်ဒိသး, တၢ်သ့ၣ်အိၣ်သးအိၣ် ဒီးတၢ်ကနၣ်ထွဲယုာ်ပှလၢခိၣ်ယၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂ့ၢ်ဝီန့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤဒီးမၤကၢၣ်အံၤမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်သ့တူၢ်န့ၣ်ခိၣ်ကဲအနီၣ်ဝံၣ်ခံတခါ လၢတၢ်ခိၣ်ဆၢကတီၢ်ကသ့ၣ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲအတၢ်ဒိဘၣ်သလုာ်ဒီးန့ၣ်ဆၢတၢ်တတၢ်တနါဒ်ပှတဝတဖုအသိးန့ၣ်လီၤ. ဒီးမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးပှတဝတဒိတဖုအတၢ်ယုာ်ဖိးအပနီၣ်တခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်လုာ်တၢ်လၢဒ်အံၤ တၢ်အိၣ်မူမၤထွဲအီၤတုၤမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤန့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဖဲတၢ်ထီၣ်ခးဖဲးခး, တၢ်ကူးဘုကူးဟု, တၢ်ပိာ်ဘု, ကျီနီၣ်, ဝဲာ်သးဒီးဘျီအးဘျီလီၤအဆၢကတီၢ် လၢတၢ်အဲၣ်တၢ်ကွံၤဒီးတၢ်သးတဖျါပီ

အပူၤ လီၤကဝီပှထူလံၤဖိဖဲစိတုၤအကီၢ်ပှသ့ၣ်တဖၣ် မၤဒီးမၤကၢၣ်လိာ်အသးယူယူန့ၣ်လီၤ. ပှလၢအကဘၣ်လဲၤမၤဒီးမၤကၢၣ်က့ၤတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်တချုးတဒးဒီးတညီတဘျီခိၣ်ဖျါတၢ်ဂ့ၢ်အကလုာ်ကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်န့ၢ်ပၢ်အီၤဂ့ၢ်လၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်စၢယာ်လိာ်သးဒ့ၣ်ကမၢ်နီၤတမံၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပှလၢအလီၤဒုလီၤတီၤဒီးမၤတသ့အိၣ်တသ့, ဒ်ပစံးတၢ်အသိးအိၣ်တကူအီၤတလၢသ့ၣ်တဖၣ်တခီ လၢတၢ်အဲၣ်တၢ်ကွံၤဒီးတၢ်ကဟုကယာ်ကွၢ်ထွဲလိာ်သးအပူၤ, တၢ်ဟ့ၣ်အီၤတၢ်ပျဲလၢကထၢအိၣ်ဆိသးတချုးဒ်းလၢသးကစၢ်တဂၤလၢလၢထီၣ်အသးဒ်းဘၣ် မ့တမ့ၢ် ထီၣ်ဝံၣ်အဆၢကတီၢ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, တၢ်ဟ့ၣ်လီၤဆိဘု မ့တမ့ၢ် တၢ်ဟ့ၣ်နီၤလီၤလိာ်သးဘုဆူပှလီၤဒုလီၤတီၤသ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်စ့ၢ်ကိးမ့ၢ်တၢ်မၤစၢလိာ်သးလုာ်လၢသကဲးပတ်လၢအဂ့ၢ်လၢအမၤအသးတုၤမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤဖဲစိတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်အသိးအကျါန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဒီးတၢ်လုာ်ဒီးတၢ်ဖျါတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိး တၢ်ဟ့ၣ်အိၣ်လိာ်သးတယုာ်ယီၤန့ၣ်လီၤ. လီၤဆိဒ်တၢ်ဖဲန့ၣ်ဆၢတၢ်တတၢ်တနါဒ်အမ့ၢ်ယုာ်ပဲလီၤအိၣ်ဒီးမၤဟးဂီၤဘုအဆၢကတီၢ်ဒ်လဲၣ် တၢ်မၤစၢလိာ်သးဒ်းအံၤသ့ၣ်တဖၣ်မၤညီန့ၣ်အသးန့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤအလုာ်အလၢဒ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လၢအပၣ်ဖျါထီၣ်က့ၤလီၤကဝီပှထူလံၤဖိတၢ်ရိၣ်ဖှိၣ်ယူဖိးလိာ်သးသနူ, လီၤကဝီတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲဒီးတၢ်ပတၢ်ပြးသနူလၢအဆိၣ်ဒီးပံးပီၣ်ဒိၣ်တခါန့ၣ်လီၤ.

အနံ (၄၀) တာ်လဲခိဖိဇ်ထံလိာ်ကီာ်ပုပုလိာ်အိာ်ကမံ, ပုခိာ်ရိာ်ကုတုတတိာ်တြာ်, ဇီးပုလုအအိာ်ဇီးတာ်တုာ်န့ခိာ်ကတုဆိမိာ်ဆိမးအဂံထံ

ဖါတာ်စီဆါမုာ်န့ခိာ်သဝိခိာ်ဇီးပုဖဲအုာ်ပုသွဲးတကဖဲစီတုအကီာ်ပုန့လီ. ဖါတာ်စီဆါမုာ်ထံမုဆံ့ကီာ် (မံ စီကီလုအမုာ်စီတုအကီာ်) ကမံးတံာ်ခိာ် (၂) တက ဇီးတကတီာ်ပီလုသုာ်ဂုာ်သးကျိဇီးတာ်အိာ်ဖိာ်တုာ်ဖံးတာ်မဖုာ်ကီး တာ်ယုထာ်ဇီးဟ့ာ်မုဟ့ာ်ဒါအါဒ်အမုာ်စီတုအတာ်အိာ်ဖိာ်သးပုာ်တကအသိးန့လီ. ဖါတာ်စီဆါအိာ်ဖျာ်ထီာ်ဖဲ (၁၉၅၂) နံာ်, ဖဲကီာ်ပယီဇီးန့တာ်သဘျုလုကီာ်အဲကလံးမလဲာ်အိာ်ကီာ်ပဒိာ်အအိာ် (၄) နံာ်ဝံအလီာ်ခဲန့လီ. ဖါတာ်စီဆါမုာ်ပုထုလံဖဲတကဖဲစီတုအကီာ်အံ ဇီးမုာ်စီဖဲအိာ်ဇီးနီာ်ရဲလိာ်အဖိခါအိာ်ကတုာ်တက, ဇီးအဒီပုာ်ဝဲာ်ခဲလုာ်အိာ် (၄) ဂလုအမုာ်ပိာ်ခါခဲဇီးပိာ်မုာ်ခဲကန့လီ.

လုတာ်ဘုာ်တာ်တီာ်တဂုဘာ်အပု, ဖဲဖါတာ်စီဆါအသးအိာ်အနံ (၁၀) အဆါကတီာ် အမိာ်လဲပုကွံာ်ဒဲဟီာ်ခိာ်အယိ ဘာ်အိာ်တုာ်သယုာ်သညိကုဇီးအပာ်ဇီးအပုာ်ဖဲသုာ်တဖာ်န့လီ. ဒ်န့အသိးဘာ်ထွဲဇီးတာ်ဖံးလိမးဇီးတာ်ကုာ်ဘာ်ကုာ်သုတကဖဲဖုာ်ကီး ခိဖိလုအနီာ်ကစါတာ်အိာ်ဆုာ်အိာ်ချုတဘာ်လီာ်ဘာ်စးဇီးတလုတပုဘာ်အယိ အဝဲမလီဘာ်တု (၅) တီထဲခဲလုဇီးဘာ်ပတုာ်ကွံာ်ကွီကီာ်တာ်ဖံးလိမးဇီးန့လီ. ဖဲအဝဲပတုာ်ကွံာ်တာ်ဖံးလိမးဇီးအဆါကတီာ် မစုကုအပုလုတာ်မအိာ်ခဲးဇီးတာ်သုာ်တာ်ဖျးအတာ်ဖံးတာ်မလုတာ်ဆိာ်ထွဲကုအပုာ်ဖဲသုာ်တဖာ်န့လီ.

ဖဲဖါတာ်စီဆါအနီာ်ဆံးဒံးအခါ တာ်ဒုးတာ်ယုကဲထီာ်အသးဖဲအဒုသဝိယုာ်ဇီးဒုသဝိခိာ်ယုသုာ်တဖာ်ဆိဘျီဆိဘျီ (ပုဘျီပုဘျီ) ဘာ်ဆာ် တမုာ်တာ်လုအလီဘာ်ယိာ်ဇီးလီပုလီဖုးထဲန့ညါဘာ်. ဘာ်ဆာ်တုယီဖဲလုယု (၁၉၅၅) နံာ်အဆါကတီာ်, န့ဝဲသုးမိစိရဲစးထီာ်ရဲာ်ကျဲဒုးအိာ်ထီာ် “တဲာ်လွံာ်တဲာ်” လုအမုာ်ဒုးယုတာ်ရဲာ်တာ်ကျဲလုတာ်ဆိာ်တံာ်မသဘံးဇီးဒုးတပျာ်တပျီကွံာ်ကညီတာ်ဟါဆါတာ်ဂဲလိာ်ဇီးတာ်ဟူးတာ်ဂဲသုာ်တဖာ်အယိ စီတုအကီာ်ဖိကီာ်လဲသုာ်တဖာ်ဘာ်အိာ်လုတာ်ပုာ်တာ်ဖုး, တာ်သုာ်ကီာ်သးဂီ, ဇီးတာ်နးတာ်ကျဲအပုဒိာ်ဒိာ်မုာ်န့လီ. ပယီသုးမိစိရဲလုအဟဲထီာ်ဒုးဟူးဂဲဇီးမတပျာ်တပျီတာ်ဖဲအဝဲအဟီာ်ကဝီသုာ်တဖာ် ဟ့ာ်လီတာ်ကလုာ်လုတာ်ကဘာ်လဲအိာ်ဆုအဝဲသုာ်ပာ်ပနီာ်တာ်သုးဖိာ်အလီာ်လုအမုာ်ဖျုဆာ်လိာ်ဇီးကီာ်သုအသုာ်တဖာ်န့လီ. တာ်သုးဖိာ်အလီာ်အကျဲအံသုာ်တဖာ် ပယီသုးကိးဇီးဟံပနီာ်အါဒ်အမုာ် “တာ်မုာ်တာ်ခုာ်

သဝီ” သွပ်တဖန်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၣ်ဒူသဝီလၢအတက့ၤလီၤသုးဖျိၣ်အသးဆူ “တၢ်သုးဖျိၣ်အလီၢ်” သွပ်တဖန်ဘၣ်တခီ ပယီၤသုးဟ်ပနီၣ်အိၣ်အမ့ၢ် “သဝီအိၣ်ခုသ့ၣ်” သွပ်တဖန်န့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်သုးဖျိၣ်အလီၢ်အံၤအဝဲသ့ၣ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆီလီၤအသုးကလၢလၢတၢ်ကွၢ်ဟ့ၣ်ကွၢ်စ့ၣ်ဒီးဖိၣ်ပံးကညီၣ်ဒူဖိသဝီဖိသ့ၣ်တဖန်အတၢ်လဲၤတၢ်က့ၤဒီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤသ့ၣ်တဖန်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ခိၣ်ရိၣ်က့ၤပယီၤသုးမ့ၢ်ဒိၣ်အတၢ်ဟ့ၣ်လီၤတၢ်ကလုၢ်ဒ်အံၤအဖီခိၣ်, စီၤတ့ၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖန် လဲၤလျှၢ်ပူၤဖျဲးအသးဒီးဟံးန့ၢ်တၢ်အိၣ်ကဒုလၢပျၢ်မ့ၢ်သီထီၣ် ဖဲအဝဲသ့ၣ်ထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤ (စီၤတ့ၤအကီၢ်) န့ၣ်လီၤ. ဖဲဝဲၣ်လွံၢ်ဝဲၣ်တၢ်ကဲထီၣ်အသးအဆၢကတီၢ် ပယီၤသုးရၣ် (၃၉) ဟဲန့ၣ်လီၤဟူးဂဲၤဒီးဆီလီၤသးဖဲအဝဲသ့ၣ်ဟီၣ်ကဝီၤအံၤန့ၣ်လီၤ. တုၤပယီၤဖဲ (၂၀၀၆) နံၣ်တခီပယီၤသုးတြီၤ (၆၆) ဟဲန့ၣ်လီၤဟူးဂဲၤဒီးမၤတပျၢ်တပျီၤတၢ်ဖဲတီၢ်အကီၢ်ရၣ်ဒီးတဘျီညါအပူၤန့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်အသုးရၣ် (၃၉) တခီ ဟဲဆီလီၤအသးဖဲဖျၢ်ဆၣ်လိာ်ဒီးစံၣ်ယဲၤအသဝီတကပၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲတၢ်ဒုးတၢ်ယၤဒီးတၢ်လျှၢ်မ့ၢ်ဟးဖျိးအဆၢကတီၢ် တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမ့မ့ၢ်တၢ်နးတၢ်ဖျိၣ်ဖးဒိၣ်ညါလီၤ. ဖဲပယီၤသုးမိၤစိရိၤမၤ (ပုၤစိးယု) အခိၣ်ထံးဖးဒိၣ်တဘျီအဆၢကတီၢ်, စီၤတ့ၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖန် ဘၣ်လဲၤဝံအိၣ်ဘုလၢတၢ်ခုသ့ၣ်ခုလံာ်အပူၤလၢဘုလံာ် (ဟၤထံးတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ) ဒီးဘၣ်လဲၤဟးလၢမ့ၢ်နၤခီအဆၢကတီၢ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်မ့ၢ်ဘၣ်လျှၢ်မ့ၢ်ဟးဖျိးဒီးဘၣ်ဟးအိၣ်ခုသ့ၣ်လၢကုၤပျၢ်ပူၤဘၣ်ဆၣ်, လၢအတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအဂီၢ် အဝဲသ့ၣ်မၤအိၣ်ဒံးဒံးဒီးက့ၤကွၢ်ထွဲဘၣ်ဒံးအတၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးအကျိးလၢတၢ်ခုၣ်သ့ၣ်အပူၤအယိ အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤဒီးအိၣ်ဘၣ်ကိးဒံးတနံၣ်ဂီၢ်တနံၣ်ဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. သးသ့ၣ်မိၢ်ဂံၢ်သ့ၣ်တဖန်စ့ၢ်ကိး ဖဲဟဲက့ၤမၤအိၣ်ဝဲဘျီဒံးအဆၢကတီၢ်ဆါအိၣ်ဘၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲလၢတၢ်ကဆူးကတ့ၤအပူၤလီၤ. ဖဲန့ၣ်အဆၢကတီၢ် တၢ်ဖျိၣ်တၢ်သ့ၣ်အတၢ်ဟးထီၣ်သ့ၣ်တဖန်အဝဲသ့ၣ်လဲၤဆါအိၣ်အိၣ်ဆူဖျၢ်ဆၣ်လိာ်ဒီးကီၢ်သ့ၤအ (နအဖဟ်ပနီၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ဟီၣ်ကဝီၤ) သ့ၣ်တဖန်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဘၣ်မၤအိၣ်တၢ်ကီၢ်ကီၢ်ခဲခဲ ဒီးဘၣ်လဲၤဝံအိၣ်တၢ်ကီၢ်ကီၢ်ခဲခဲလၢတၢ်ပျံၤတၢ်ဖုးအပူၤန့ၣ်လီၤ.

“တၢ်ဒုးတၢ်ယၤ, တၢ်ဆိၣ်တၢ်မၤနၤ, တၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲ, တၢ်မၤပျံၤမၤဖုးလၢအဆိၣ်သခုထီၣ်တၢ်သုးလီၢ်သုးကျဲဒီးတၢ်လျှၢ်မ့ၢ်ဟးဖျိးမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်ဘၣ်ဆၣ်, ယဟ်လီၤယသးကျၢမုဆူလၢယကအိၣ်ထၢၣ်ဂၢ်ယသးဖဲယမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအကီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ”.

ဖါတံၢ်စီၤဆၢဟ်ဖျါထီၣ်စ့ၢ်ကိးလၢ, “တၢ်ဘၣ်လျှၢ်ဘၣ်ပးဒီးတၢ်သုးလီၢ်သုးကျဲမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်အသးလၢအနံၣ် (၄၀) အတီၢ်ပူၤ ဒီဖျိပယီၤသုးမိၤစိရိၤအတၢ်ထီၣ်ဒုး ဒီးဒုးယၤတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤသ့ၣ်တဖန်ဘၣ်ဆၣ်, ပလဲၤ

တၢ်ဒီးသဒက့ၤသ့ၣ်ပှၢ်ဒီးတၢ်မၤစၢ်လီၤကွၢ်တၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲတၢ်ဒီး ဘၣ်သလၢၣ်အသဟီၣ်

စီၤတုၤဒၢကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤအတၢ်သံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤက့ၤသ့ၣ်ပှၢ်ဒီးတၢ်မူအါကလုၣ်

ခိဖျိသ့ၣ်ပှၢ်ဝဲၣ်ပှၢ်လၢအအိၣ်ဖဲစီၤတုၤဒၢကီၢ်ပှၢ်သ့ၣ်
တဖၣ် မ့ၢ်နီၣ်ဝံၣ်ခံတခါလၢလီၢ်ကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်
အတၢ်သ့တုၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကဲဒီးကံၢ်စီတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်လၢအဘၣ်တၢ်
ဆိးကါအိၤ ဖဲတၢ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်လဲၤခိဖျိတၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲသ့ၣ်တဖၣ်
အယံၤ, စီၤတုၤဒၢကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်အမူအဒါအိၣ်လၢ
တၢ်ကွၢ်ထွဲကဟုကယၢ်ဒီးဒီးသဒက့ၤသ့ၣ်ပှၢ်, တၢ်မူတၢ်မဲ
အါကလုၣ်, ဒီးတၢ်မံၤလၢဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢအအိၣ်ဖဲအဲၣ်သ့ၣ်
အကီၢ်ပှၢ်န့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိလၢကီၢ်တဘျီစုၣ်စုၣ်
မ့ၢ်အိၣ်ဒီးအဲၣ်သ့ၣ်မိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပှၢ်
တၢ်ဖဲတၢ်မၤအလုၢ်အလၢလၢအဘၣ်တၢ်ဟံးယၢ်ပၤယၢ် ဒီး

စိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤအိၤတစီၤဘၣ်တစီၤလၢတၢ်သံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤက့ၤသ့ၣ်
ပှၢ်ဒီးတၢ်မူအါကလုၣ်အဂီၢ်ဘၣ်ဆၢၣ်, လၢစုလီၤယုၣ်တၢ်ဂဲၤ
လိၣ်ဒီးတၢ်ထံၣ်စိတမံၤယီၤအပူၤ, လီၢ်ကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိ, ကညီ
ပှၢ်ပတီၢ်မ့ၢ်ဖိဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမ္ပၢ်ကရၢ, ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်-ကညီ
ဒီးကလုၣ်စၢဖျိၣ်ကရၢဖဲတီအူကီၢ်ရၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒုးအိၣ်ထီၣ်
သကိးသီသံၣ်တီအူပှၢ်ထူလံၤဖိကရၢၢ်, လၢအမ့ၢ်ပှၢ်ထူလံၤဖိ
တၢ်ဒီးသဒက့ၤသ့ၣ်ပှၢ်ဟီၣ်ကဝီၤဖးလဲၤဖးကွၢ်တတီၤလၢအ
ဘၣ်တၢ်ကဟုကယၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤဒီး စိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤက့ၤအိၤလၢ
လီၢ်ကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤပှၢ်ထူလံၤဖိဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဖဲသီသံၣ်တီအူပှၢ်ထူလံၤဖိကရၢၢ်

မိလ္လာပာ်တၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပှၢ်

စီတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤဒီးဒီသၤသကိးအဝဲသ့ၣ်သ့ၣ်ပှၢ်ဝၣ်ပှၢ်ဒ်တၢ်သ့ၣ်ညါထူလံၤဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤအလုအလၢ်လၢတၢ်မၤတၢ်လံၤအီၤလၢမိၢ်စီပာ်ယၢၣ်လံၤလံၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်လီၢ်ကဝီၤတၢ်တၢ်တၢ်ထူအိၣ်ဝဲအသိး, လၢကီၢ်တဘျီအပူၤတၢ်ကူၣ်သ့ၣ်ကူၣ်ဝၣ် ဒီးတၢ်ဖဲးလီၤလုၤဖဲးလီၤပျီတၢ်ဖဲးထံန့ၣ်ကွၢ်ခဲဒီးတၢ်တၢ်ထူအလီၢ်အကျဲၤလၢအရူၤဒိၣ် လၢတၢ်ဆဲးတၢ်လၢဒီးန့ၣ်ဆၢတၢ်မူတတၢ်အဂီၢ်, ဒ်ပဲးတၢ်အသိးတၢ်ဒုတၢ်ဒီး, တၢ်အရူၤဒီးလိပူၤသ့ၣ်တဖၣ်တၢ်တြီအီၤန့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤပူၤထူလံၤဖိပာ်ပနီၣ်သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၣ်တၢ်ဒ်အမ့ၢ်ထံဘီလိၣ်ဒီးထံန့ၣ်လိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ကလဲၤထုးထီၣ်သ့ၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤပူၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်လိၣ်ဘၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပဲးတၢ်အသိး, တၢ်လိၣ်တၢ်လဲးဒ်အမ့ၢ်တၢ်ကသ့ၣ်ထီၣ်ဟံၣ်ပီ, ကွီၤကီၢ်ဒီးသရိၣ်စိမိ, မ့တမ့ၢ် ပူၤတတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်လၢအကၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ထုးထီၣ်ဆါဒီးမၤကၤအိၣ်သ့ၣ်လၢနီၢ်ကစၢ်တၢ်ဘၣ်ဘျးအဂီၢ်တခီ တၢ်တြီအီၤန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ကလဲၤဆဲးအိၣ်ခးအိၣ်တၢ်မံၤလၢဆၢဖိကီၢ်ဖိလၢဟံၣ်ပီတၢ်အိၣ်တၢ်အီၤအဂီၢ်တခီ, လီၢ်ကဝီၤပူၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်ပာ်ပနီၣ်ယၢၣ်သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၣ်လံၤဒ်အမ့ၢ် လုၤဘီခဲ, ထံန့ၣ်ခဲ, သခိးဒု, ဒီးယၢ်ခဲ သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

လီၢ်ကဝီၤပူၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ် ပာ်ပနီၣ်စ့ၢ်ကိးကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝၣ်စဲသ့ၣ်ပှၢ်ဒ်အမ့ၢ် ကုၤဂီၤဒီလၢတၢ်ကူၤစါယါဘျါတၢ်ဆူးတၢ်ဆါလၢအအိၣ်ထီၣ်လၢပူၤတတၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤပူၤထူလံၤဖိပာ်ပနီၣ်တၢ်မံၤလၢဆၢဖိကီၢ်

လီၢ်ကဝီၤဖိကွဲးစးမၤနီၣ်က့ၤအဟီၣ်ခိၣ်ကပံၤအကလုာ်

ဖိပျံၤကွီၤအိၣ်စ့ၢ်ကိးတတီၤဖဲအဝဲသ့ၣ်အကီၢ်ပူၤ ဒ်သိးတၢ်မံၤလၢဆၢဖိကီၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်ကအိၣ်ကဒုဒီးတၢ်သုတလဲၤဆဲးအိၣ်ခးအိၣ်ဒီးမၤတံၢ်တၢ်အီၤတဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်တြီဆၢက့ၤသ့ၣ်ပှၢ်မ့ၣ်အူအိၣ်လဲးတၢ်အဂီၢ်, ဒီးတကတီၢ်ပီလၢတၢ်စိၢ်ကဖိထီၣ်က့ၤယုၤကတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပှၢ်အဂီၢ်, စီတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပှၢ်မ့ၣ်ကစၢ် (မ့ၣ်တၢ်ဖၣ်တၢ်) အလီၢ်လွံၢ်တၢ်လၢအအိၣ်စဲဘူးဒီးကီၢ်န့ၣ်သါန့ၣ်လီၤ. မ့ၣ်ကစၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ပၣ်ယုၤဒီးစဲးပှၢ်, သ့ၣ်ဝါလီၤဒီး, ယီၤဘီပှၢ်, ဒီးဝါပီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၣ်လၢတၢ်ဘျီဟံၣ်ဘျီယီၤအဂီၢ်	၂
တၢ်လုၤဆဲးအိၣ်ခးအိၣ်တၢ်မံၤလၢဆၢဖိကီၢ်ဖိအလီၢ်	၄
ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝၣ်စဲသ့ၣ်ပှၢ်	၁
လီၢ်ကဝီၤပူၤထူလံၤဖိပာ်ပနီၣ်ပျံၤပူၤတၢ်မံၤလၢဆၢဖိကီၢ်ဖိအလီၢ်	၁

သီသံဉ်တီအူပုထူလံဖိကရါတံဒီသဒီးတံပတံပြးသုဉ်ပုဒီးမိပံဖုဟီဉ်ခိဉ်ကပံတံလီတံကျဲ

လတံဒီသဒကဟုကယံက့အဝဲသုဉ်အနီကစါအကီဒုဉ်ဝဲအမဲဉ်ညါ, စီတုဒကီအံမုမိပံဖုဟီဉ်ခိဉ်ကပံတံလီတံကျဲတတီလအအိဉ်သုဉ်လီအသးဖဲသီသံဉ်တီအူပုထူလံဖိကရါလအမုပုထူလံဖိသုဉ်တဖဉ်တံကဟုကယံရဲဉ်သဲကတီမိပံဖုဟီဉ်ကဝီစုလီဆိတံရဲဉ်တံကျဲတခါန့ဉ်လီ. သီသံဉ်တီအူပုထူလံဖိကရါဟီဉ်ခိဉ်မဲဉ်ဖဲခိဉ်အကီပုဉ်ခဲလံအိဉ် (၁,၄၂၁,၉၆၇) အ့ကံ လအဘဉ်တံဒုးအိဉ်ထီဉ်အိဖဲ (၂၀၁၉) နံဉ်အတီပုန့ဉ်လီ. ဒီးကရါအတံပညိဉ်ဖိတံတခီ မုဒ်သိးတံကမုမုဒီးမဆုဉ်ထီဉ်က့ကညီပုထူလံဖိအမိပံဖုအကီ, ထူသန့တံဆဲးတံလ, ဒီးန့ဆာဉ်တံမုတတဒီးတံဆဲးတံလအလီအကျဲလအအိဉ်ဖဲတီအူကီရဲဉ်, ကီသုလုပုန့ဉ်လီ. သီသံဉ်တီအူပုထူလံဖိကရါအံအိဉ်သုဉ်လီအသးဖဲ ကညီကီဖဲဉ်အကလံထံးတကပဒီးဟီဉ်ကဝီအံအိဉ်ဖဲဘူးလိဉ်အသးဒီးပိဉ်လိဉ်တံမုတံခုဉ်ကရါလမုတြီကီရဲဉ်ဒီးသီသံဉ်ပုဂီတံမုတံခုဉ်ကရါလကရဲဉ်နံဉ်ကီဖဲဉ်န့ဉ်လီ.

ကရါအံအတံထံဉ်စိတခီမုဒ်သိးလီကဝီပုထူလံဖိသုဉ်တဖဉ် ကအိဉ်မုသကိးတပုဉ်ဒီးအခိဉ်ယာန့ဆာဉ်လတံမုတံခုဉ်ဒီးတံဒီးသန့ထီဉ်လိဉ်သးယံပယံပ, ကအိဉ်ဒီးယုဉ်ကတံလုအိဉ်သးသမု, ဟံးယံပယံပဒီးစိဉ်မုစိဉ်က့အဝဲသုဉ်ထူသန့တံဆဲးတံလ, ဒီးအိဉ်ဒီးတံပတံပြးခွဲးတံယံလလပုဉ်လအဝဲသုဉ်မိပံဖုအကီဒီးန့ဆာဉ်တံအိဉ်ယာသုဉ်တဖဉ်အဖိခိဉ်န့ဉ်လီ. ဒ်တကီခါတံမနီဉ်မယါအိဉ်ဝဲအသိး, ဖဲသီသံဉ်တီအူပုထူလံဖိကရါပု ကီလတံလီထီဉ်မနီဉ်မယါဒီးဒုးဖျါထီဉ်က့အတံပတံပြးအက့အဂီခဲလံအိဉ်တံလံ (၁၈) ဘုဉ်, သုဉ်ပုပုကီ (၆) ဘုဉ်, ပုတတသုဉ်ပု (၄) ဘုဉ်, တံဒီသထံနံဉ်ကွဉ်ခံအလီ (၁) တီဒီးပုပုတံမံလံဆဉ်ဖိကီဖိသုဉ်ပု (၁) ဘုဉ်န့ဉ်လီ. မုကရါတဘုဉ်လအဒုးဖျါထီဉ်က့လီကဝီပုထူလံဖိလတီအူကီရဲဉ်သုဉ်တဖဉ်စုလီယုဉ်တံပံဖိဉ်မသကိးဒီးတံကုဉ်တံဆဲး, ဒီးနီကစါတံစံဉ်ညီဉ်ပလီသးခွဲးယံလတံဒီသဒက့မိပံဖုဟီဉ်, သုဉ်ပုဝဉ်ပုအလီအကျဲဒီးန့ဆာဉ်တံမုတံမဲအါမဲအါကလုဉ်လအအိဉ်ဝဲတရဲးအဝဲသုဉ်တဖဉ်န့ဉ်လီ.

တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢသ့ၣ်ပှၢ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤဒီးလီၤကဝီၤပှၢ်တၢ်ဖဲစီၤတုၤဒၢကီၢ်ပှၢ်

လီၤကဝီၤပှၢ်ထူလံၤဖိလၢအအိၣ်ဆိးဖဲစီၤတုၤဒၢကီၢ် (စီၤတုၤဒၢကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤ) သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ဂဲၤလိၣ်ဒီသဒၢက့ၤ အဝဲသ့ၣ်သ့ၣ်ပှၢ်, ဒ်ပစံးတၢ်အသိးသ့ၣ်ပှၢ်လၢအမၤဘျးက့ၤ အဝဲသ့ၣ်ခိဖျိတၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်အိၣ်ကဒုဒီးတၢ်ပူၤဖျးအလီၢ်အ ကျဲ ဘၣ်ဆၣ် အဝဲသ့ၣ်ဘၣ်ဆဲးကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဒီးတၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲ ဒီးတၢ်နးတၢ်ကျဲၤလၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်သးအုး

လၢအဝဲသ့ၣ်တၢ်ရူလိၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ သ့ၣ်ပှၢ်ဒီးတၢ်မူအါကလုာ်အဖီခိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲပယီၤသုးမိၤ စိရိၤဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ထံကီၢ်တၢ်စိတၢ်ကမီၤဖဲ (၂၀၂၁) နံၣ်ဝံၤအ လီၢ်ခံ, တၢ်တၢ်တၢ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဒုးတၢ်ယၤဒီးတၢ်န့ၣ်လီၤဂုၣ်န့ၢ် ဆူၣ်န့ၢ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤသက့ၤကီၢ်ပယီၤဒီတဘျီအါထီၣ်ဝဲ ဒ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်တချးဒီးလၢပယီၤသုးမိၤစိရိၤဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ထံကီၢ်တၢ်စိတၢ်ကမီၤဖဲ (၂၀၂၁) နံၣ် အဆၢကတီၢ်

စုကဝဲတၢ်သဘၣ်သဘၣ်မ့ၢ်ပတုၣ်ကွၢ်အသးလၢ တၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤအါတၢ်ဘၣ်ဆၣ်, ကညီပှၢ်ထူလံၤဖိဖဲတီအူ ကီၢ်ရူၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဒီးတၢ်တၢ်တၢ်အကလုာ် ကလုာ်ဖဲ (၂၀၁၁) နံၣ် တုၤ (၂၀၂၁) နံၣ်အပူၤအတုၤ, ဒ်ပ စံးတၢ်အသိး ဖဲဒ်ခိၣ်မိၣ်ခြံၣ်စံၣ်တၢ်ဆိတလဲအိၣ်ထီၣ်အဆၢ ကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ် ဘျးဒီးကျဲသန့လၢအဘၣ်တၢ်ဘျီဘၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်အီၤဖဲ (၂၀၁၂) နံၣ်ဆၢကတီၢ် ကွီပနီၣ်ယၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲ (၃၀) မျးကယၤလၢထံကီၢ်ဒီတဘျီဒ်အမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကလီ သ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲအံၤ (၈၂) မျးက

ယၤတခီ ဘၣ်တၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤဖဲဒူၣ်ကလုာ် (၇) ဒူၣ်အဟီၣ်က ဝီတၢ်လီၤတၢ်ကျဲဒီးကီၢ်ဖဲသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.^{၁၀} ဟီၣ် ခိၣ်ကပံာ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျးဒီးကျဲသန့အံၤသ့ၣ်တဖၣ် ဆီၣ်သရူထီၣ်မ့ၢ်ကျိၤဝဲကွၢ်တၢ်တီၢ်ကျဲၤလၢအတက့ၢ်လဲၢ်, ဒီးတၢ်လၢအပၣ်ယုၣ်ဒ်အမ့ၢ်ထံတမၢ်တၢ်တီၢ်ကျဲၤ, မ့ၢ်ကျိၤ ဝဲကွၢ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးထဲတကလုာ်ခိၣ်, တၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ဟီၣ် ခိၣ်ကပံာ်လၢပယီၤသုးမိၤသံၣ်ဘိတၢ်လီၤတၢ်ကျဲဒီးသုးကလၢ ဖဲတီအူကီၢ်ပှၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကတီၢ်ယီ, ပယီၤ ပဒိၣ်ထံၣ်ရူၢ်ကီၢ်သဲးတၢ်ပတၢ်ပြးဒီးကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဟဲန့ၣ် လီၤဆီလီၤအသး ဒီးမၤလဲၢ်ထီၣ်အဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၤတၢ်ကျဲ

^{၁၀} Gelbord, J., 2018. Implementation of Burma's Vacant Fallow and Virgin Land Management Law: At Odds with the National Ceasefire Agreement and Peace Negotiations. TNI. Accessed at: <https://www.tni.org/en/article/implementation-of-burmas-vacant-fallow-and-virgin-land-management-law>

ဖဲကညီပုထူလံဖဲလအအိန်ဆိးဖဲတီအူကီရ်ရှင်သုတ်တဖန်
အဟိန်ကဝီပု လအအုးအိန်ထီတံတံလီဘန်ယိန်သးအုး

နီနီလကညီပုထူလံဖဲအတံရ်လိင်ဘန်ထွဲဒီးတံဒီသအ
ကဟုကယံက့အဝဲသုတ်မိပံဖဲအကီနုနီလီ.

တံလီဘန်ယိန်ဖဲပယီသုးမိစိရ်ဟံးနုဆူထံကီတံစိတံကမီဖဲ (၂၀၂၁) နံတံအလီခံ

ဖဲပယီသုးမိစိရ်ဟံးနုဆူထံကီတံစိတံကမီ
ဖဲလီဖုန်တြုအါရ် (၁) သီ, (၂၀၂၁) နံတံအလီခံ, စု
ကဝဲတံသဘန်သဘန်, တံဒုးတံယဒီးပယီသုးမိစိရ်
ဒုးယအတံရ်တံကျဲဒီးတံဟူးတံဂဲသုတ်တဖန်ရလီ
အသးသကုထံကီဒီတဘုန်ညါနုနီလီ. တံအံဒုးအိန်
ထီတံတံတံအသီလီကဝီကညီပုထူလံဖဲဖဲတီအူ
ကီရ်ရှင်သုတ်တဖန်အဂီနုနီလီ. ဖဲပယီသုးမိစိရ်ဟံးနု
ဆူထံကီတံစိတံကမီဝံအလီခံ, တံဒုးတံယဒီးပ
ယီသုးမိသံတံအတံဟူးတံဂဲသုတ်တဖန်အိန်ထီတံကဒီး
အသီတဘျီဖဲသီသံတံအူပုထူလံဖဲကရ်ပုနုနီလီ. လီ
ကဝီပုထူလံဖဲသုတ်တဖန်ဘန်ကွံဆာန်မဲဒီးပယီသုးမိ
သံတံတံသမံသမိဒီးတံမပျံမဖုး, တံမလံထီအဝဲ
သုတ်တံလဲထီတံက့လီ, ကလံကျဲတံကွံဟုန်ကွံစူတံ
ဒီးကဘီယူတံဟဲခးလီတံဒီးတံလီမုန်ပီဆူကမုာ်တံ
အိန်တံဆိးအလီအကျဲသုတ်တဖန် ဒုးအိန်ထီတံသံတံ
ပုဒီးတံဘန်ဒီဘန်ထံသုတ်တဖန်နုနီလီ.

ဆံဖိန်နံဘျဲပယီသုးမိသံတံအတံဟဲနုနီလီမတ
ပျုတ်တပျီဒီးတံဒုးတံယသုတ်တဖန်အယိ, ကတီအံပယီ
သုးကလကလအဟဲဆီလီအသးဖဲသီသံတံအူပုထူလံဖဲ
ကရ်ခဲလံအိန်ဝဲဒန် (၅၂) ဖျုန်နုနီလီ. ဖဲတီအူကီရ်
အပူ ပယီသုးမိစိရ်အတံမတပျုတ်တပျီဒီးတံဒုးတံ
ယသုတ်တဖန် မ့တမအသးဒိန်ဒိန်မုာ်ဘန်ဆန်, လီက
ဝီပုထူလံဖဲသုတ်တဖန်ဘန်အိန်မူလတံပျံတံဖုး, ဒီးတ
ကတီယီဘန်အိန်လတံပလီပဒီကိးဆကတီဒီး မ့လ
တံကဟဲခးအဝဲသုတ်ဆံးယံလဲနုနီလီ. တံအိန်သးဒ်အံ
မ့အိန်ထီတံဘန်ဖုးအသးတခီ အဝဲသုတ်ကဘန်ယုာ်မ့ဟး
ဖျိးဒီးဘန်ဟံတံကွံအမိပံဖဲအကီအသီတဘျီကဒီးနု
နီလီ. တံလဲခီဖျိးအမ့ပယီသုးမိစိရ်အတံဟဲနုနီလီမ
တပျုတ်တပျီဒီးတံဆီတံမနာလအမတံလံအသးလ
အပူကွံအနံ (၄၀) ဘျဲအတီပူအံ ဒုးဖုသံနီထီ
က့ကညီပုထူလံဖဲဖဲစီတံအကီသုတ်တဖန် တံပျံတံဖုး
လအမတံအသးလအပူကွံ, လအဟံဖျါထီတံက့တံ
မအမသီတံလဲတရံးအသးလအကတံကတံတသ
ဘန်တခါနုနီလီ.

တၢ်ဂ့ၢ်ကျၢ်တၢ်

တၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး အသဟီၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်ဒီးတၢ်တၢ်ဒိၣ်ဒိၣ် မှါမှါလၢလီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိဒီးပုၤတတၢ်လၢအအိၣ်ရၢလီၤအသးသကုၤဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်မှါပုၤလၢအဘၣ်ဒီးသန့အသးလၢဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးသ့ၣ်ပုၤဝၣ်ပုၤဒီးန့ၣ်ဆၢတၢ်မူတတၢ်လဲၤတရံးသးဘၣ်လီၤဘၣ်စးလၢအတၢ်အိၣ်မူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မှါလၢလီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိဖဲစိတုၤအကီၢ်တဖၣ်တခီ, လၢတၢ်ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဒီးတၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲအမဲၣ်ညါ အနံၣ် (၄၀) ဘျီၣ်ပယီၤသုးမှါသံၣ်ဘိအတၢ်ဆိၣ်တၢ်မၤန့ၤဒီးတၢ်ဆိၣ်ဘၣ်ဆိၣ်ဘၢတဖၣ် ဆဲးမၤအသးဒီးတုၤမုၢ်မဆါတနံၤအံၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲဒီးတၢ်တၢ်ဒိၣ်အံၤတဖၣ် အဝဲသ့ၣ်မှါဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်အိၣ်ဘၣ်ဆၢၣ်, လၢစိတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤတဖၣ်အဂီၢ် မိၢ်ပၤဖဲဖုဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၤလၢတၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်အမ့ၢ် “ကီၢ်” အံၤ မ့ၢ်လီၤခၢၣ်သန့ၣ်အဂီၢ်အကျၢ်တတၢ်လၢအဒုးန့ၣ်ဖျါထီၣ်ကွၢ်စိတုၤအကီၢ်ဖိကီၢ်လံၤတဖၣ်တၢ်ယုၣ်လီၤဘျီလီၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်အကျၢ်အကျဲ ဒီးတၢ်သ့တုၤန့ၢ်ခိၣ်ကဲအနီၢ်အသး, ဒီးတကတီၢ်ဃီတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံၤ, တၢ်ဟံလုၢ်ဟံပုၤဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤအလုအလၢလၢအဘၣ်တၢ်မူပိၣ်မၤထွဲဒီးစိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤတုၤလံၤအိၣ်လၢမိၢ်စိၣ်ပၤယၣ်အစိၣ်လံၤလံၤတဖၣ် မ့ၢ်နီၣ်ဝံၣ်ခဲန့ၣ်လီၤ. ဖဲပစံးတၢ်အသး, ဖဲအဝဲသ့ၣ်မှါဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဒီးထံဒိၣ်နိယုၤ မ့ၢ်တမ့ၢ် တၢ်ဖိလံၤဖဲယၢ်ဖဲမၤဟးဂီၢ်အဘုအဟုအဆၢကတီၢ် အဝဲသ့ၣ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢထူလံၤတၢ်သ့ၣ်ညါနီၣ်ပၤဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤအလုအလၢတဖၣ်, ဒီးမ့ၢ်ဖဲပယီၤသုးမိၢ်စိၣ်ရဲၤအတၢ်မၤအမၤနးဒီးတၢ်န့ၣ်လီၤဒုးတပျၢ်တပျီၤလၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သုးလီၤသုးကျဲ

ဒီးတၢ်ယုၢ်မ့ၢ်ဟးဖျိးတခီ အဝဲသ့ၣ်ကလဲၤဟံးန့ၢ်တၢ်အိၣ်ကဒုဒီးတၢ်ပုၤဖျိးအလီၤဖဲအသ့ၣ်ပုၤဝၣ်ပုၤအကျၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲတၢ်မၤဒီးမၤကၣ်လုၢ်လၢကွၢ်ဂီၤတခါအသး, ဖဲလီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်မှါကွၢ်ထွဲကဟုကယၢ်ကွၢ်အမိၢ်ပၤဖဲဖုအကီၢ်တခီ, မိၢ်ပၤဖဲဖုအကီၢ်ဒီးအံၤကဟုကယၢ်ကွၢ်ထွဲဒီးဒိသဒါကွၢ်အဝဲသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်စိၣ်မူစိၣ်ဂဲၤကွၢ်န့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢ်ခီဖျိလီၤကဝီၤတၢ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲတၢ်မၤကျိၤကျဲသန့ဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤအလုလၢဒီးအံၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘျီတၢ်ဖျိၣ်အနီၢ်အသးလၢသီသံၣ်တီအူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်စုလီၤဆိတၢ်ဂဲၤလိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ကွၢ်ထွဲကဟုကယၢ်ဒီးတၢ်ဒီးသန့ထီၣ်လိၣ်သးယၢ်ပၤယၢ်ပၤလၢလီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိဒီးမိၢ်ပၤဖဲဖုကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဘၣ်စၢ တၢ်မှါမူထွဲမၤထွဲတုၤလံၤအိၣ်လၢမိၢ်စိၣ်ပၤယၣ်အစိၣ်လံၤလံၤဘၣ်ဆၢတၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီဒီးတၢ်ပျံၤတၢ်ဖုးလၢအဆဲးမၤအသးခီဖျိတၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲ, တၢ်ဂ့ၢ်ဆူၣ်ဖျိဆူၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲ, ဒီးပယီၤသုးမိၢ်စိၣ်ရဲၤအတၢ်ဒုးတၢ်ယၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကမ့ၢ်တၢ်လၢအမၤဆူၣ်ထီၣ်ဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတၢ်လဲၤတရံးသး, ဖဲပစံးတၢ်အသးတၢ်တတၢ်တနါအတၢ်ပိၣ်ထွဲအကလုၢ်ကလုၢ်လၢလီၤကဝီၤပုၤတတၢ်, သ့ၣ်ပုၤဒီးတၢ်ကသုၣ်ကသံးအဖိခိၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ကယုၣ်လီၤဘျီလီၤကွၢ်တၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲအတၢ်ဒိဘၣ်သလၣ်လၢအသဟီၣ်ဆူၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ဟီၣ်ခိၣ်ဒိတဘျီအတၢ်ဂဲၤလိၣ်လၢတၢ်ဒိသဒါ, ဆိၣ်ထွဲမၤစၢဒီးစိၣ်ကဖိထီၣ်ကွၢ်လီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိအတၢ်ရဲၤလိၣ်ဘၣ်ထွဲလိၣ်အသးဒီးအမိၢ်ပၤဖဲဖုဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲတဖၣ်တၢ်ကဘၣ်မၤဖျါထီၣ်အမိၢ်လံၤမိၢ်ပၤလၢအဆိအချ န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ထံၣ်ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်မၤဂ့ၤသ့ၣ်တဖၣ်

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်လၢလီၤကဝီၤပုၤထူလံၤဖိဒီးသီသံၣ် တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်ကမံးတံၣ်ခိၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်

- ၁. တၢ်ကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါမၤလီၤတံၢ်အါထီၣ်က့ၤတၢ်သ့ၣ်ညါ ထူလံၤဒီးလုလၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢတၢ်ကတံၣ်ကတီၤဒိဆိဒီး တၢ်ဒိလံၤဒိဘၣ်သးဖဲတၢ်ယုၣ်လီၤဘျၣ်လီၤကွံၣ်တၢ်ကသ့ၣ် ကသံးတၢ်ဆိတလဲတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်,
- ၂. တၢ်ကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါ, မၤဆူၣ်ထီၣ်, မၤမူမၤဂဲၤ, ဒီးဒုး လိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်ဒီးမၤကၢၤက့ၤ “ကီၢ်” တၢ်သိၣ်တၢ်သီ တၢ်ဘျၣ်ဒီးတၢ်ပတၢ်ပြးအကျိၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်ဖဲသီသံၣ် တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်ပူၤ,
- ၃. တၢ်ကဘၣ်လီၤဟ့ၣ်တၢ်စီၣ်မဲၣ်စီၣ်နါဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါန့ၣ် ပါၢ်အါထီၣ်လၢယုၣ်ကတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပုၤ, တၢ်မူ အါကလုာ်ဒီးတၢ်အိၣ်ယၢၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်ဆူထံဖိကီၢ် ဖိကမုၢ်လၢအအိၣ်ဆိးဖဲသီသံၣ်တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ် သ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ,
- ၄. ဖဲသ့ၣ်ပုၤတၢ်လီၤဖျၢၣ်လီၤဟံၣ်အလီၢ်အကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ, တၢ်ကဘၣ်သ့ၣ်ပုၤမၤအါထီၣ်က့ၤသ့ၣ်ဝဲၣ်, လီၤဆိဒဲၣ်တၢ် သ့ၣ်ထူလံၤအကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ်,
- ၅. တၢ်ကဘၣ်ပတုၣ်ကွံၣ်မုၢ်ကျိၤဝဲၣ်ကွံၣ်တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ် လၢအတက့ၢ်လဲၢ်လၢအဟံးန့ၣ်ဆူၣ်ပုၤထူလံၤဖိဟီၣ်ခိၣ် ကပံၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ, မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပုၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲဒီး ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢတၢ်မူအါကလုာ်ဖဲသီသံၣ် တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်,
- ၆. တၢ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိဒီးဒုၣ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်အါထီၣ် သ့ၣ်ဘီၣ်သးစၢ်ဒီးပိာ်မုၢ်ပိာ်မၤလၢတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤက့ၤ

န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤဒီးတၢ်မူအါကလုာ်အဖီၣ်ခိၣ်, ဒီး
 ၇. တၢ်ကဘၣ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိာ်ဒီးကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်သကိး တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ် ယၢၤအကျိၤအကျဲဒီးတၢ်ဒီးန့ၣ်တၢ်ဘျၣ်တၢ်ဖျိၣ်လၢအအိၣ် ဒီးတၢ်တီၤဖါအိၣ်မး ဒီးတၢ်ထဲသိးတုၤသိးခွဲးယၢ်လၢလီၢ် ကဝီၤပုၤထူလံၤဖိလၢအအိၣ်ဖဲသီသံၣ်တီၢ်အူပုၤထူလံၤဖိက ရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်.

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်လၢကမုၢ်ယုထၢဒဲၣ်ခိၣ်ခြံၣ်စံၣ် ပဒီၣ်အူညါသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်

- ၁. တၢ်ကဘၣ်မၤလီၤမၢ်ဒီးပတုၣ်ကွံၣ်ကလုာ်ဒိၣ်စိဒီးသုးမိဖိစိ ရီၤတၢ်ပတၢ်ပြးသန့က့ၢ်ဂီၤအကလုာ်ကလုာ်ဖဲကီၢ်ပယီၤပူၤ,
- ၂. တၢ်ကဘၣ်တြျၢၣ်သံကွံၣ် (၂၀၀၈) ထံကီၢ်တၢ်ဘျၣ်သဲး ခိၣ်သ့ၣ် လၢအဆိၣ်သန့ထီၣ်တၢ်ဂုၤဆူၣ်ဖျိဆူၣ်ဒုၣ်က လုာ်ပုၤတတထူလံၤသ့ၣ်တဖၣ်အမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ် တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ, န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤဒီးမၤကၢၤထီၣ်က့ၤ ကလုာ်ဒိၣ်စိဒီးသုးမိဖိစိရီၤသန့,
- ၃. တၢ်ကဘၣ်ဒိသဒါဒီးအုၣ်ကီၤက့ၤလီၢ်ကဝီၤပုၤထူလံၤဖိ သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်န့ၣ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ခွဲးယၢ်ဒိဖိးသဲးစးတၢ်မၤ ကျဲအသိးလၢလၢပုၤပုၤ,
- ၄. တၢ်ကဘၣ်ပၢ်ပနီၣ်, ဆိၣ်ထွဲဒီးမၤဆူၣ်ထီၣ်က့ၤလီၢ်က ဝီၤပုၤထူလံၤဖိနီၢ်ခိၣ်တၢ်လုာ်အိၣ်သးသမုၣ်အမုၢ် နံၤထီၣ်တၢ် သ့ၣ်တၢ်ဖျိးကျဲၣ်ကျိၤလၢက့ၤပုၤပုၤ လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ် ဘျၣ်တၢ်ဖျိၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤပုၤတတတၢ်အိၣ်ကူအီၤလၢ, မၤဂ့ၤ ထီၣ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ညါထုၣ်အထုးအစီ, ကၤယၢ်က့ၤထံနီ တၢ်အိၣ်ယၢၤဒီးတၢ်မူတတလၢထံလၢ, ဒီးသဒါ, ကဟုက ယၢ်တၢ်မူအါကလုာ်, တြီဆၢဒီးယုၣ်လီၤကွံၣ်တၢ်ကသ့ၣ် ကသံးတၢ်ဆိတလဲအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတဖၣ်,

- ၅. တာ်ကဘၣ်သ့ၣ်ညါပၣ်ပနီၣ်ဒီးဆိၣ်ထွဲက့ၤပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတာ်ယ့ၣ်လီၤဘျါလီၤတာ်ကသ့ၣ်ကသံးတာ်ဆိတလဲတာ်မၤကျဲခိၣ်သ့ၣ် လၢတာ်ဘျါသဲစးဒီးတာ်မၤကျဲသန့ဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤလၢလၢပျဲပျဲ, ဒီး
- ၆. ပုၤထူလံၤဖိတာ်မၤအလုၤအလၢဒီးတာ်သ့ၣ်ညါထူလံၤလၢတာ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲဒီးတာ်ဆိးကါန့ၢ်ဆၢၣ်တာ်အိၣ်ယၢဒီးတာ်မူအါကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ် တာ်ကဘၣ်သ့ၣ်ညါပၣ်ပနီၣ်, ပၣ်ကဲ, စိာ်ကဖိထီၣ်ဒီးကွဲးန့ၢ်ယုာ်အိၤဖဲထံကီၢ်တာ်သိၣ်တာ်သိတာ်ဘျါဒီးကျဲသန့သ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ, ဒီးတကတီၢ်ပီၤဖုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်က့ၤအိၤတုၤလီၤတီၤလီၤ.

ထံဂ့ၢ်ကီၢ်ဂၤဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဘီမုၢ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် (ကရၢသဘျူ, ကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢကရၢ, ပဒိၣ်ပပုၢ်, ဒီးဘီမုၢ်စၢဖိၣ်ကရၢဝဲကျိၢ်ဘၣ်ထွဲတဖၣ်)

- ၁. လၢတာ်ယ့ၣ်လီၤဘျါလီၤကွံာ်တာ်ကသ့ၣ်ကသံးတာ်ဆိတလဲတာ်ဂ့ၢ်ကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ထံဂ့ၢ်ကီၢ်သဲးတာ်အၢၣ်လီၤဒီးတာ်ဆၢတဲာ်သ့ၣ်တဖၣ် အလီၢ်အိၣ်လၢတာ်ကဘၣ်ဒုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်က့ၤအိၤ လၢအဒုးန့ၣ်ဖျါထီၣ်တာ်အုၣ်သးအမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤဒီးတာ်အနီၢ်အသံး လၢတာ်မၤအကျိၢ်အကွာ်ဒီးသန့တာ်ဆိတလဲသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ,
- ၂. တာ်ကဘၣ်သ့ၣ်ညါပၣ်ပနီၣ်က့ၤပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတာ်ယ့ၣ်လီၤဘျါလီၤတာ်ကသ့ၣ်ကသံးတာ်ဆိတလဲတာ်မၤကျဲခိၣ်သ့ၣ် ဒီးတကတီၢ်ပီၤတာ်ကဘၣ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢအဝဲသ့ၣ်လၢကျိၣ်စ့, ဖိးသဲစးတာ်မၤကျိၢ်ကျဲဒီးကျိၢ်ကျဲပီညါဖဲတာ်ဒုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်က့ၤတာ်မၤကျဲခိၣ်သ့ၣ်ဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်အဆၢကတီၢ်. ကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢလၢပုၤထူလံၤဖိတာ်မၤကျဲခိၣ်သ့ၣ်လၢတာ်ဘျါလီၤကွံာ်တာ်ကသ့ၣ်

- ကသံးတာ်ဆိတလဲသ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်လဲလီၤလီၤဆူပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်,
- ၃. လၢတာ်မၤလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်က့ၤပုၤဂ့ၢ်ဝီဒီးန့ၢ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၢတာ်တီတာ်တြိအဂီၢ်, တာ်ကဘၣ်ဒီးသအဒီးအုၣ်ကီၤက့ၤလီၢ်ကဝီၤပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်တာ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ခွဲးယာ်ဒ်ဖိးသဲစးတာ်မၤကျဲအသိးတုၤလီၤတီၤလီၤ, ဒီး
- ၄. ပုၤထူလံၤဖိတာ်မၤအလုၤအလၢဒီးတာ်သ့ၣ်ညါထူလံၤလၢတာ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲဒီးတာ်ဆိးကါန့ၢ်ဆၢၣ်တာ်အိၣ်ယၢဒီးတာ်မူအါကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ် တာ်ကဘၣ်သ့ၣ်ညါပၣ်ပနီၣ်, ပၣ်ကဲ, စိာ်ကဖိထီၣ်ဒီးကွဲးန့ၢ်ယုာ်အိၤဖဲဟီၣ်ခိၣ်ဘီမုၢ်တာ်သိၣ်တာ်သိတာ်ဘျါဒီးကျဲသန့သ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ပထံပကီၢ်အတာ်သးဝံၣ်

- ၁. ပကသးဝံၣ်န့ၣ်သုလၢပတာ်သးဝံၣ်လၢအမ့ၢ်ပထံပကီၢ်အယံအလၢ, သ့ၣ်လီၤအသးလၢထံကျိၣ်ခံဘိကဆူးဒ်စ့ဒုာ်တၢ်သ့ၣ်လီၢ် မုာ်ခိၣ်မး
- ၂. ပကီၢ်အံၤမ့ၢ်ကီၢ်လၢအယံလၢကစၢာ်ကလိတာ်လုာ်တာ်တြိသယုာ်မး, ထံကျိၣ်ဖိတဖၣ်ဒီးပျီမုာ်လၢဟ့ၣ်ပမးဝဲဒီးသံၣ်ဒီးဖီန့ၢ်မုာ်မး
- ၃. ပဝဲတဖၣ်မုာ်စီၤတုၤဖိခဲလၢာ်တာ်လုာ်တာ်တြိဖဲစီၤတုၤပိာ်ဝဲန့ၣ်, ပိာ်ပဝဲလၢသးဖ့ဒီးမုာ်ဘၣ်ပသးလၢတာ်ယူတာ်ဖိးအပူၤပိာ်ပဝဲဒုာ်
- ၄. အိစၢ်ယူၤစၢဆိၣ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ပကီၢ်ယံလၢဒီးကယံပုၤကီၢ်ဖိခဲလၢာ်သ့ၣ်တဖၣ်, ကယံတာ်အိၣ်လၢအပူၤတမံလၢာ်လၢဒီးဆိၣ်ဂ့ၢ်ဆိၣ်ဝါဘၣ်အိၤခဲလၢာ်ခဲဆ့

ခိရၢ- ထံန့ၢ်လုာ်ဘီခံကျိၣ်အကဆူးမုာ်ဝဲစီၤတုၤအိၣ်အလီၢ်လၢပုၤမိၢ်ပၢ်ဖဲသးပုၤတဲယုာ်ပုၤသ့ၣ်လီၤပသဝီယုာ်အံၤစီၤတုၤဒါ

ပဒိသဒကုပကီၢ်, ပကီၢ်ဒိသဒကုပုၤ

ကညီပုၤထူလံၤဖိအတၢ်မၤဒီးမၤကၢ်ဒီးတၢ်သုတူၢ်န့ၢ်ခိၣ်ကဲ
ဖဲတၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆိတလဲဒီးပယီၤသုးမုၢ်သံၣ်ဘိတၢ်မၤတပျုၣ်တပျီတၢ်
ဖဲသီသံၣ်တီအူပုၤထူလံၤဖိကရၢ်အဆၢကတီၢ်

ဘၣ်တၢ်ထုးထီၣ်အီၤလၢ

တၢ်ထုးထီၣ်ရၤလီၤအဆၢကတီၢ်
လါဒံၣ်ဖဲဘၣ် ၂၀၂၂ နံၣ်

လံာ်ဖဲကျံးတၢ်

WANIDA PRESS, ဝှၢ်ကံာ်မဲ, ကီၢ်က့ၢ်တဲာ်

